

શ્રી
જૈનધર્મી પ્રકાશ.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર મૂળ.

પર્વ ૧૦ મું.

બાબુસાહેબ રાયબુધસિંહજી બહાદુર તથા શેઠ વીરચંદલાઈ દીપચંદ સી. આઈ. ઈ. ની મદદથી અમારી સલા તરફથી પ્રગટ થતા ઉપર જણાવેલા મહાન્ ગ્રંથનો છઠ્ઠો (છેલ્લો) વિભાગ બહાર પાડવામાં આવેલો છે, તેની અંદર કાગળો ઘણા ઉંચા વાપરવામાં આવ્યા છે, બાઈન્ડીંગ ઘણું સુંદર કરવામાં આવ્યું છે, અને મુબઈના પ્રસિદ્ધ પ્રેસ નિર્ણયસાગરમાં છપાવેલ છે; તે સાથે શુદ્ધ કરવા માટે પુરતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. સંસ્કૃતના અભ્યાસી દરેક સાધુસાધ્વીને તેમજ લખેલા પુસ્તક લંગરને ભેટ તરિકે આપવામાં આવે છે. પુસ્તકલંગરના સેક્રેટરીએ પોસ્ટેજ મોકલી આપવાની કૃપા કરવી. અન્ય ગૃહસ્થો માટે માત્ર દોઢ રૂપીઆ કિંમત રાખી છે.

નવા મેમ્બરો.

શેઠ કાલીદાસ ઉમાભાઈ	અમદાવાદ.	લાઈફ મેમ્બર.
કોઠારી દ્વારકાદાસ જમનાદાસ	વડોદરા.	"
વેહોરા દેસરીમલ જલમચંદ	બીયાવર.	પહેલો વર્ગ.
ભાઉ રવચંદલાઈ ગિરધરલાલ	અમદાવાદ.	"
શાહ ત્રિભોવન હરખચંદ	ભાવનગર.	બીજો વર્ગ.

લાઈફ મેમ્બરોને મળવાનો નવો લાભ.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના લાઈફ મેમ્બરોને નીચે જણાવેલી બુકો ભેટ તરીકે મોકલવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

- ૧ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરકૃત ગ્રંથમાળા (ત્રણ ગ્રંથોનો સંગ્રહ).
- ૨ શ્રી યશોવિજયજીકૃત ગ્રંથમાળા (દશ ગ્રંથોનો સંગ્રહ).
- ૩ શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર મૂળ પર્વ દશમું. (શ્રી મહાવીરસ્વામી ચરિત્ર)
- ૪ શ્રી પ્રબોધ ચિંતામણિ મૂળ.
- ૫ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ જ્યુબીલી અંક.
- ૬ શ્રી અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ વિવેચનચુકત.
- ૭ શ્રી ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાષાંતર ભાગ ૪ થો. રૂ. ૧ બાદ કરતાં રૂ. ૧ થી
- ૮ શ્રી ગૌતમસ્વામીનો રાસ અર્થ સહિત.
- ૯ શ્રી પુન્યપ્રકાશનું સ્તવન

श्री जैनधर्मप्रकाशः

ततः प्रसन्नहृदया गुरवस्तेज्यो गृहस्थावस्थोचितं साधुदशोपयोग्यं च प्र-
तिपादयन्ति धर्ममार्गं । ग्राहयन्ति तदुपार्जनोपायं महायत्नेन । यद्युत ज्ञो
जज्ञाः सधर्मसाधनयोग्यत्वमात्मनोऽज्जिह्वस्त्रिजवद्भितावदिदमादौ कर्तव्यं जव-
ति । यद्युत सेवनीया दयाव्रुता । न विधेयः परपरिजवः । मोक्तव्या कोपनता । व-
र्जनीयो दुर्जनसंसर्गः । विरहितव्याद्विकवादिता । अज्यसनीयो गुणानुरागः ।
न कार्या चौर्ययुद्धिः । त्यजनीयो मिथ्याजिमानः । वारणीयः परदारान्जि-
ह्वापः । परिहर्तव्यो धनादिगर्वः । विधेया दुःखितदुःखत्राणेष्टा । पूजनीया
गुरवः । वंदनीया देवसङ्ख्याः । सन्माननीयः परिजनः । पूरणीयः प्रणयिलोकः ।
अनुवर्तनीयो मित्रवर्गः । न जापणीयः परावर्णवादः । गृहीतव्याः परगुणाः ।
द्वज्जनीयं निजगुणविकल्पनेन । स्मर्तव्यमणीयोऽपि मुकुतं । यत्तितव्यं परार्थे ।
संज्ञापणीयः प्रथमं विशिष्टलोकः । अनुमोदनीयो धार्मिकजनः । न विधेयं
परममोदयद्दनं । जवितव्यं सुवेपाचारैः । ततो जविष्यति जवतो सर्वज्ञसधर्मानु-
ष्ठानयोग्यता ।

उपमितिजवप्रपञ्चा कथा.

पुस्तक २६ भुं. ७० सं. १८६६ शाके १८३२. अंक ३ जे.

ॐ अहं नमस्तत्त्वाय.

उपदेशक पद.

राग प्रभातः

तमे आलोने चेतनञ् प्यारा सिद्धायल जधओ. ओ राग.

तमे जगेने आतम अलभेला, ण्डाण्डेलां भलां वाया रे;

सत्य स्वर्ष विद्याशे वडांला, १ जगज्जनीना जया रे.

तमे० १

वेरुणु निद्रावश थर्ध चेतन, डाण अनादिथी धारे रे;

आर दुटारा आठ धूतारा, सचित धन अधुं ये रे रे.

तमे० २

१ जगत्स्वर्ष जगनीना जया अथवा तो जगतमां अथी के.ध जगनी. नथी के जेने उदर
आ लव जन्मो नथी.

૬૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

તન મઠમેં અદ્ભુત યોગીશ્વર, પૂર્વ અભ્યાસથી આયો રે;	
યોગ તજી બુઢી માયાની, લાલચમાં લપટાયો રે.	તમેં ૩
ભુત ભરાયો મન ભરમાયો, કોડી ન એક કમાયો રે;	
નીર ન પાયો તીર ન પાયો, હુસ્તી કીચ ફસાયો રે.	તમેં ૪
સુમતિ સતી નિજ ધરથી કાઢી, કુમતિ સંગે રાખ્યો રે;	
પરપુહગણ પર પરણુતિ સંગે, મદમત્સરથી માચ્યો રે.	તમેં ૫
કદા પૈરી કેડ ન મૂકે, મોહ વિવેક તનવે રે;	
તન રથ વિષય કુપથે દોરી, વિધ વિધ વેપ ભનવે રે.	તમેં ૬
તૃષ્ણા દોર ચડી મન મકેટ, ધત ભિત કુદકા મારે રે;	
કાળ અટારો કાળ ચૂકાવી, યોગતિ કુપમાં ડારે રે.	તમેં ૭
નરભવ ભોર ભયો અખ ચેતન, ભગી જો આકાશે રે;	
સાકલચંદ્ર સમય વહી જતાં, પસ્તાવો પછી થાશે રે.	તમેં ૮

જ્ઞાનસાર સૂત્ર વિવરણ.

ઇન્દ્રિય પરાજયાષ્ટક (૭)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૩ થી).

હવે એકેક એકેક ઇન્દ્રિયના વિષયમાં આસક્ત થયેલા જંતુઓના થતા બેહા-
લ ગતાવી પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને વિવશ થઈ રહેનારના કેવા ભુંડા હાલ થશે તે
દૃષ્ટાંત દર્શને અંથકાર ગતાવે છે—

પતંગ્નૃગર્મીનેજસારંગા યાંતિ હૃદૈશામ્ ।

एकैकैन्द्रियदोषाच्चेद, हृष्टैस्ते किं न पंचजिः ॥૭॥

ભાવાર્થ—પતંગીઆ, લમરા, મચ્છ, હાથી અને હરણુ એકેક એકેક ઇન્દ્રિયના વિકારથી હૃદૈશાને પામે છે તો તે પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિકારોને વશ થયેલાનું તો કહેવુંજ હું !

વિવેચન—ફક્ત એકેક એકેક ઇન્દ્રિયના દોષની પ્રગળતાથી ઉપર જણાવેલા પતંગાદિના થતા માહા હાલ આપણે સહુ સાક્ષાત્ જોઈ શકીએ છીએ. એકેક એકેક ઇન્દ્રિયના વિષયમાં આસક્ત થનારા તે જંતુ પણ પ્રગટ પોતાના પ્રાણુ ખોઈ બેસતા

નજરે દેખાય છે, તો પછી તે પાંચે ઇંદ્રિયોના પ્રબળ વિકારને વશ થયેલા પામર પ્રાણીઓનું તો કહેવું જ શું !

પ્રશમરતિકારે આ બાબતમાં બહુ સારો ઉદ્દેશ કરી બતાવ્યો છે તે આ પ્રમાણે—“ મનોહર અને મધુર એવી ગાંધર્વની વીણા અને સ્ત્રીઓના આભૂષણના અવાજ વિગેરેથી શ્રાતૃઈંદ્રિયમાં લીન હૃદયવાળો જીવ હરણની પેરે વિનાશને પામે છે. ગતિ, વિલાસ, ઇંગિત, આકાર, હાસ્ય, લીલા અને કટાક્ષથી વિહ્વલ થયેલો અને વિચિત્ર રૂપમાં લીન ચક્ષુવાળો જીવ પતંગની જેમ પરવશ થઈ પ્રાણ તજે છે. સ્નાન, વિલેપન, ગંધવદ્દી, વર્ણુક (રંગ), ધૂપ, ખુશગો તથા પટવાસવડે કરીને ગંધજ્વલિત મનવાળો પ્રાણી મધુકરની પેરે વિનાશ પામે છે. મિષ્ટાન્ન, પાન, માંસ, ઓદન આદિ મધુર રસના વિષયમાં ગૂઢ થયેલો આત્મા ગલંચત્રમાં ક્ષંસાથી વિંધાયેલા માછલાની પેઠે વિનાશને પામે છે. શયન, આસન, અંગમર્દન, રતિક્રીડા, સ્નાન અને અનુલેપનમાં આસક્ત થયેલો મુઠાત્મા સ્પર્શ ઇંદ્રિયના વિષયમાં મુગ્ધાઈને ગળેંદ્રની પેરે બંધનને પામે છે. એવી રીતે જેમની શિષ્ટ જનોને ઇષ્ટ એવી દૃષ્ટિ અને ચેષ્ટા પ્રજુષ્ટ થઈ છે એવા ઇંદ્રિયોને પરવશ પડેલા પ્રાણીઓના અનેક દોષો બહુ રીતે બાધાકારી થાય છે. અકેક અકેક ઇંદ્રિયની વિષયાસક્તિથી રાગદ્વેષાતુર થયેલા તે પ્રાણીઓ વિનાશને પામ્યા છે, તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયોને પરવશ પડેલા મોકળા માનવીનું તો કહેવું જ શું ! એવો કોઈ ઇંદ્રિયનો વિષય નથી કે જેના ચિર પરિચયથી નિત્ય તરશી અને અનેક માર્ગે ધાવતી ઇંદ્રિયો તૃપ્તિને પામી શકે. કોઈ જીવ વિષય પણ પરિણામવશાત્ પાછો અશુભ થાય છે, અને કોઈ એક વિષય અશુભ છતાં પણ કાળાંતરે પાછો શુભ થાય છે. કારણુવશે જેમ અને જ્યાં જે જે પ્રયોજન ઉત્પન્ન થાય છે, તેવી રીતે ત્યાં તે વિષય શુભ અથવા અશુભ કહેવાય છે. અનેરોએને જે વિષય પોતાના અભિપ્રાયથી તુષ્ટિકારી હોય છે તે વિષયનેજ સ્વમતિ તરંગમાં ઝીલતા ઝીળા બહુ ધિછારે છે. તેજ વિષયોને ધિછારનાર અને તે વિષયોને અત્યંત આદર આપનારને નિશ્ચયથી કંઈ પણ ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ સંભવતું નથી. રાગદ્વેષથી પરાભવ પામેલા જીવને કેવળ કર્મબંધન થાય છે, પણ આલોચક કે પરલોકમાં કલ્યાણકારી થાય એવો અલ્પ પણ શુભ થતો નથી. જે ઇંદ્રિયના વિષયમાં શુભ કે અશુભ ભાવ સ્થાપન કરે છે તે રાગયુક્ત અથવા દ્વેષયુક્ત હોવાથી તેને બંધનકારી થાય છે. તેલથી ખરડેલા શરીરવાળાનું ગાત્ર જેમ ધૂળથી ખરડાય છે તેમ રાગદ્વેષથી અત્યંત ખરડાયેલાને કર્મબંધ થાય છે.”

અધ્યાત્મવેદી શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજે પણ આપણી અનિચ્છીત ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરવા અને જેમ અને તેમ વિષયવાસનાને હડાવી કાઢવા એક લલિત પદ્યવડે સુંદર બોધ આપેલો છે. યતઃ

૬૮

ગ્રંથ ધર્મ પ્રકાશ.

વિષયવાસના ત્યાગો ચેતન, સાચે મારગ લાગો રે; એ આંકણી.

તપ જપ સંજમ દાનાદિ સહુ, ગિણતિ એક ન આવે રે;
ઈંદ્રિયસુખમે' નાં લો એ મન, વક્ર તુરંગ જેમ ધાવે રે. વિષય૦ ૧

એક એકકે કારણ ચેતન, બહુત બહુત દુઃખ પાવે રે;
તે તો પ્રગટપણે જગદીશ્વર, ઈણવિધ ભાવ લખાવે રે. વિષય૦ ૨

મન્મથવશ માતંગ જગતમે', પરવશતા દુઃખ પાવે રે;
રસનાલુબ્ધ હોય જગ મૂરખ, બાળ પડ્યો પછતાવે રે. વિષય૦ ૩

દ્રાણ સુવાસ કાજ સુણ ભમરા, સંપુટમાંહે બંધાવે રે;
તે સરોજસંપુટ સંયુત કુન, કરટીકે મુખ બાવે રે. વિષય૦ ૪

રૂપ મનોહર દેખ પતંગા, પડત દીપમાં બંધ રે;
દેખો યાકુ' દુઃખ કારનમે', નયન ભયે દે સહાધ રે. વિષય૦ ૫

શ્રોતેંદ્રિય આસક્ત મીરગલાં, છિનમે' શીશ કટાવે રે;
એક એક આસક્ત છવ એમ, નાનાવિધ દુઃખ પાવે રે. વિષય૦ ૬

પંચ પ્રબલ વર્તે નિત્ય બંધુ', તાકુ' કહા જ્યું કહીએ રે;
ચિદાનંદ એ વચન સુણીને, નિજ સ્વભાવમે' રહીએ રે. વિષય૦ ૭

અધ્યાત્મવેદી પુરૂષો વિષયવાસનાને મહા વિષમી કહે છે તે યથાર્થજ છે. કેમકે તેને વશ પડેલા પ્રાણીએ જન્મમરણજન્ય અનંત દુઃખને વેદતા સતા ભવસાયરમાં રહે છે. વિષયવાસનાની વિષમતા અને વિષયવાસનાને વશ થઈ રહેનારની થતી દુર્દશા જણાવી તેવી દુષ્ટ વાસનાને દૂર કરવા શાસ્ત્રકાર વ્યંગમાં સમજાવે છે તે સહુદય જનોએ સમજી રાખવા યોગ્ય છે. વળી શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે “ઈંદ્રિયજ જેવા ખોટા, અસ્થાયી અને વીજળીના ઝબકારા જેવા, ક્ષણમાત્રમાં દૃષ્ટનષ્ઠ થઈ જનારા વિષયસુખમાં સુત્ત જનોએ પ્રતિબંધ કરવોજ કેમ ઘટે? અપિ તુ નજ ઘટે.” વિષયાસક્તિ થોગે કુપિત થયેલા રાગાદિક દોષો જેવો અનર્થ ઉપજાવે છે તેવો અનર્થ શત્રુ વિષ વેતાજ પિશાચ કે પ્રજ્વલિત થયેલા અગ્નિ પણ ઉપજાવી શકતો નથી; અર્થાત્ રાગાદિક દોષોજ મહા અનર્થ ઉપજાવે છે. ટુંકાણમાં જે જનો રાગાદિ દોષોને વશ પડેલા છે તેઓ સમસ્ત દુઃખને વશ છે, અને જેમણે તે રાગાદિ દોષોને વશ કર્યા છે તેમને સમસ્ત સુખ સ્વાધીન છે; અર્થાત્ વિષય-રાગથી અંધ બનેલા છવો સમાન કોઈ દુઃખી નથી અને વીતરાગ સમાન કોઈ સુખી નથી. જેમણે વિષયવાસનાને નિર્મૂળ કરી નાખી છે અને રાગાદિક વિકારોનો સંપૂર્ણ જલ કર્યો છે તેજ વીતરાગ (પરમાત્મા) કહેવાય છે. વિષયની જાળ એવી

વિષમી છે કે તેમાં ભલા ભલા પણ ભુલાવો ખાઈને સપહાઈ જાય છે; માટેજ તેથી વધારે સાવચેત રહેવા ફરમાવ્યું છે. ‘ જેમ જેમ સંતોષરૂપી લગામવડે ઇંદ્રિયો રૂપી અશ્વોને વશ રાખવામાં આવશે તેમ તેમ તે અત્યંત ક્ષયઠાકારક નીવડશે.’

‘મન વચન અને કાયાના યોગને જો સારી રીતે નિયંત્રિત કરવામાં આવશે તો તે ગુણકારી થતા જશે, અને જો તેમને અનિયંત્રિત રાખવામાં આવશે તો તે મહોન્મત્ત હાથીની પેરે શીલવનનો વિનાશ કરશે.’ એમ સમજીને—નિરધારીને જે બળ્ય જનો પોતાના મન વચન અને કાયાને સુનિયંત્રિત કરવાને ઉત્તમાણ થશે તે અવશ્ય પોતાના પ્રયત્નના પ્રમાણમાં તેનાં મીઠાં ફળ મેળવી શકશે. શાસ્ત્રકાર પણ સંક્ષેપમાં એમજ ફરમાવે છે કે—

जह जह दोसा विरमइ, जह जह विसयेहिं होइ वेरगं ।

तह तह विनायव्वं, आसन्नं सेय परमपयं ॥

“ જેમ જેમ જીવના રાગાદિક દોષો દૂર થાય અને જેમ જેમ વિષયોથી વૈરાગ્ય જાગે—વિષયવાસના ઓછી થતી જાય તેમ તેમ તેને પરમપદ—મોક્ષપદ નજીક છે એમ સમજી લેવું. ” આ સર્વ પ્રસંગોપાત આત્માર્થો જનોએ અવશ્ય લક્ષમાં રાખવા લાયક હિતોપદેશ આપીને પ્રસ્તુત અષ્ટકનો ઉપસંહાર કરતા સત્તા શાસ્ત્રકાર જણાવે છે કે અનેક રીતે ઉપદ્રવ કરનારી એવી ઇંદ્રિયોથી જે ચરાલવને પામ્યા નથી તેજ ખરેખરા ધીર પુરૂષ છે અને તેજ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

विवेकद्वीपहर्षसैः, समाधिघनतस्करः ।

इंद्रियैर्न जितो योऽसौ, धीराणां धुरि गण्यते ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ—વિવેકરૂપી હસ્તીને હાથી નાખવાને કેશરીસિંહ જેવી અને સમાધિરૂપી આત્મ ધનને હરી જવાને ચોર જેવી ઇંદ્રિયોવડે જે જીતાયો નથી તે પુરૂષ ધીર પુરૂષોમાં પણ ધીર છે, અર્થાત્ તેજ સર્વોત્કૃષ્ટ ધીર પુરૂષ છે.

વિવેચન—મનોહર શબ્દ રૂપ રસ ગંધ અને સ્પર્શરૂપ પાંચે ઇંદ્રિયોના અનુકૂળ વિષયો જ્યાંસુધી ઉપસ્થિત થયા હોતા નથી ત્યાંસુધી મુગ્ધ જનો વિવેકની મોટી મોટી વાતો કરે છે. જ્યારે તે અનુકૂળ વિષયો ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે તેથી પ્રદીપ્ત થતી વિષયવાસનાવડે વિવેક ક્યાંય વિલય પામી જાય છે. માટે ઇંદ્રિયોને અથવા વિષયરાગને કેશરીની ઉપમા આપવામાં આવી છે, અને ખીજી ઉપમા તસ્કર (ચોર)ની આપવામાં આવી છે. ચોરનો સ્વભાવ છુપી રીતે સામાનું સર્વસ્વ ચોરી લેવાનો હોય છે, તેમ ઇંદ્રિયોનો—ઇંદ્રિયોના રાગાદિ વિકારોનો સ્વભાવ સમાધિ-

રૂપ આત્માનું સર્વસ્વ ચારી લેવાનો છે. જીવ પોતાના મનમાં ગમે એવા સારા વિચારો ઘડતો હોય, વચનથી ગમે એવી વૈરાગ્યની વાતો કરતો હોય અને કાયાથી પણ સદ્ગુણ સેવતો હોય, પરંતુ જ્યારે અનુકૂળ વિષય સામગ્રી ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે તેની ત્રિપુટીમાં કંઈક શ્રેણ થાય છે. પછી અનુક્રમે મન તન અને વચનમાં વિષયવાસના પ્રગટે છે, અને એમ થતાં જે શાંતિ સમાધિરૂપ સહજ સુખ અનુભવાતું હોય છે તે સુખબાધક નિમિત્તા મળતાં ઈંદ્રિયોની ચપળતાથી અને વિષયવાસનાની ભગૃતિથી ક્ષુ-ભિત થાય છે, હોળાઈ જાય છે, અને અતે હ્રસ્ત થઈ જાય છે. આવી રીતે ઈંદ્રિયો પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા અનુકૂળ વિષયોની સહાયથી આત્માનું સહજ સમાધિરૂપ ધન ચારી લે છે, અને આત્માને દીન અનાથ રંક જેવો કરી નાખે છે. તેથી પરમ અનુભવી પુરૂષો પ્રબળ પુરૂષાર્થવડે ઈંદ્રિયોનો પરાજય કરવા તપ જપ સંયમાદિક સ-દુપાયને સદ્વિવેકથી સેવી વિષયવાસના નિર્મૂળ કરી પરમ સમાધિ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, અને અન્ય આત્મહિતેથી જનોને પણ સદુપાયો દર્શાવી ઈંદ્રિયોનો પરાજય કરી વિષયવાસના ટાળી આત્માનું સહજ સમાધિસુખ આસ્વાદવા અને તે ભાગવી રાખવા ઉપદેશો છે. અરેખર એવા અધ્યાત્મવેદી મહાત્માઓ પરમ ઉપગારી હો-વાથી પરમપૂજ્ય છેજ, પરંતુ તે મહા પુરૂષોના ઉપદેશામૃતનું અત્યંત રૂચિથી પાન કરી જે મહાનુભાવો સદ્ગતિ સેવે છે તેઓ પણ ધન્ય ધન્ય છે. શાસ્ત્રકારે પણ કહ્યું છે કે યોગવનવયમાં ભોગસમર્થ છતાં જેમણે સંતોષરૂપી પ્રાકારનું અવ-લંબન લઈ ઈંદ્રિયબળને ભાંગ્યું છે તેમણે અરેખર દુષ્કર કાર્ય કર્યું છે. કટાક્ષ નાખીને જોનારી સ્ત્રીથી જેમનું મન શ્રેણ પામ્યું નથી—પામતું નથી તેવા સંયમધ-ર સાધુ જનોને ધન્ય છે, તેમને અમારો નમસ્કાર છે, તેમના અમે કિંકર છીએ. સ્ત્રીચરિત્રથી—સ્ત્રીસંગથી જે વંચિત થયા નથી તેજ અરેખર શૂરવીર અને નમ-સ્કરણીય છે. તેમને અમે ત્રિવિધે નમીએ છીએ. ડિં બહુના! જો તમે અક્ષય અ-વ્યાબાધ એવું શિવ સુખ ચાહતા હો તો વિષયથી વિમુખ થઈ નિલ્ય પ્રતિ સંવેગ રસાયણનું પાન કરો.

પાંચે ઈંદ્રિયોને દમવાની યુક્તિ.

ઉક્ત અષ્ટકમાં શાસ્ત્રકારે ઈંદ્રિયોની વિપમતા સિદ્ધ કરી બતાવી છે. તેવી વિ-પમ ઈંદ્રિયોને ખોટે માર્ગે પ્રવર્તતી અટકાવવાનો એક ઉત્તમ રસ્તો એ છે કે તે ઈં-દ્રિયોને પ્રથમ અપ્રશસ્ત વિષયોમાં પ્રવર્તતી અટકાવી પ્રશસ્ત વિષયોમાં જોડવી. તે એવી રીતે કે જે સ્થૂલ દેહવડે સ્ત્રીસંભોગાદિક તુચ્છ વિષયભોગમાં પશુવત્ મગ્ન થવાનું હોય છે; તે સ્થૂળ દેહવડે ચિત્તમાં સંતોષવૃત્તિ આદરી શુદ્ધ દેવ ગુરૂ અને

જાનસાર સ્વયં વિવરણ.

૭૧

સાધર્મી જનોની સેવાચાકરી કરવી. અનાથ જનોને યથાયોગ્ય આશ્રય આપવો. એટલે કે દીન દુઃખીને તનમનથી સહાય આપવા તત્પર રહેવું. રસના (જીભ)થી મિષ્ટ અને હિતકારી વચન બોલી અન્યને સંતોષ આપવો. ઉત્તમ આત્મપાનથી સુપાત્રને પોષવા. દ્રાણ (નાસિકા)થી દુર્ગંધ પાત્રી દુર્ગંધા ન કરવી, તેમજ સુગંધી વસ્તુમાં અતિ આસક્ત ન થવું. સુગંધી દ્રવ્યવડે સદ્ગુણ સેવા-લક્ષિત કરવી. ચતુર્વડે સુંદર રૂપ શૃંગારમાં મોહિત નહિ થતાં શાંત રસથી ભરપૂર એવી વીતરાગ દેવગુરૂની મુખમુદ્રા વિલોકી તદ્દર્શી ગુણ મકરંદનું પાન કરવું. આત્રવડે પોતાની નિંદા સ્તુતિ શ્રવણ કરી તેમાં હર્ષ શોક ધારણ નહિ કરતાં તેથી ઉદાસીન વૃત્તિ રાખી જિનવચનામૃતનું પાન કરી સમતા રસનું સેવન કરવું. આવી રીતે પ્રશસ્ત આલંબનને સેવી અપ્રશસ્ત વિષયરાગને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો. જ્યારે અપ્રશસ્ત વિષયરાગ નષ્ટ થઈ જાય ત્યારે પછી અનુક્રમે નીરાલંબન યોગના બળથી પ્રશસ્ત વિષયરાગ પણ તજવા યોગ્ય છે. પરંતુ જ્યાંસુધી અપ્રશસ્ત વિષયરાગ વિદ્યમાન હોય ત્યાં સુધી તો ઉપર જણાવ્યા મુજબ પ્રશસ્ત વિષયરાગ તજ શકાય નહિ અને તજવામાં કાયદો પણ નથી, પરંતુ નુકશાનજ છે. કારણકે તેની સહાયથી અપ્રશસ્ત વિષયરાગ સુખે ટાળી શકાય છે, તેમજ પ્રશસ્ત વિષયરાગ પણ અપ્રમત્ત દશામાં રહી શકતો નથી; મતલબ કે સર્વ પ્રકારનો વિષયરાગ સર્વથા નષ્ટ થયે છતેજ આત્માનું સંપૂર્ણ હિત સધાય છે. એ વાત લક્ષ્યમાં રાખી આત્માર્થી જનોએ જેમ અને તેમ ચીવટથી વિષયરાગ તજવાનો ઉદ્યમ સેવવો ઘટે છે.

પ્રાસંગિક બોધ.

‘જે જનો સદા સુખદાયી એવા સત્ય ધર્મરત્નની સારી રીતે પરીક્ષા કરી બાણતા નથી તેમના ગુણ અને કળાકૌશલ્યને ધિક્કાર પડો.’

‘ભવ્ય જનોને જૈનધર્મ અભિનવ કલ્પપાદ્મ છે. કેમકે તે સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખ રૂપી ઉત્તમ રૂળ આપે છે.’

‘સદ્ધર્મ એજ ખરો બંધુ અને ખરો મિત્ર છે, ધર્મજ પરમગુરૂ છે, અને મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થએલા મુસુબુ જનોને ધર્મજ શ્રેષ્ઠ વાહન (સાધનરૂપ) છે.’ ‘ચક્રગતિનાં અનંત દુઃખદાવાનજથી મહા ભયંકર દેખાતા એવા આ ભવવનમાં રે ભદ્રકર્મજો ! તમે અમૃતના કુંડ સમાન શીતળ સુખકારી શ્રી જિનવચનનું સેવન કરો; તેથીજ તમે સર્વ તાપને શમાવી પરમ શીતળતાને પામશો. અનંત દુઃખ-તાપથી સંતપ્ત એવા આ વિષમ ભવરૂપી મરુસ્થળને વિષે હે મહાનુભાવો ! તમે શિવસુખદાયી જિન ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષને સેવો, કિં બહુના ! હે આત્માર્થી સજ્જનો !

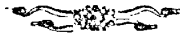
૬૨

જન ધર્મ પ્રકાશ.

શ્રી સર્વજ્ઞકથિત જિનધર્મને વિષે તમે એવો ઉદ્યમ કરો કે જેથી આ ભીષણ ભવો-
દધિને શીઘ્ર તરોને તમે અક્ષય અનંત સુખદાયી એવું શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત
કરી શકો.

તથાસ્તુ.

શુભં સ્યાત્ સર્વસત્વાનામ્

શ્રીમત્ ચિદાનંદગીઠત

પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા.

વિવેચનસમેત.

(લેખક સન્મિત્ર કપૂરવિજયજી)

(અનુસંધાન ૫૪ પૃ ૫૬ થી)

૧૧૪ પ્રશ્નો સૂચક ૧૬ હુહાનો અર્થ.

“ દેવ, ધર્મ, અને શુર કોને કહીએ ? સુખ, દુઃખ, સ્નાન, અસ્નાન, ધ્યાન, ધ્યેય, ધ્યા-
તા, માન, અપમાન, જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ,
મોક્ષ, હેય, જેય, ઉપાદેય, બોધ, અબોધ, વિવેક, અવિવેક, ચતુર, મૂરખ, રાય, રંક,
શુભવંત, જોગી, જાતિ, સંત, મહંત, શૂરવીર, કાયર, પશુ, માનવ, દેવ, બ્રાહ્મણ,
ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર, અધિર, ધિર, છિદ્ધર, અગાધ, તપ, જપ, સંજમ, ચાર, અને
સાધુ કોને કહીએ ? જગતમાં અતિ દુર્જય (દુઃખે જીતી શકાય) એવું શું છે ?
અધિક કપટ કયાં છે ? તેમજ નીચ, ઉંચ અને ઉત્તમ કોણ છે ? અતિ આકરો અગ્નિ
કયો ? નિરંકુશ હાથી કયો ? જગતમાં (ઉગ્ર) વિષયેલી કઈ ? પ્રબળ તરંગ (મોજા)-
વાળો સાગર કયો ? સદાય કોનાથી ડરતા રહેવું ? અને વેગે જઈને કોને મળવું ?
કોની સંગતિ કરવાથી શુભની વૃદ્ધિ થાય ? કોની સંગતથી પોતાની પત જાય ?
વિજીની જેવી ચપળ વસ્તુ કઈ ? વળી જગતમાં અચળ, સાર અને અસાર વસ્તુ ક-
ઈ છે ? નરકદ્વાર કયું છે ? અંધ, બહેરો અને મુંગો કોણ છે ? માતા, પિતા, શત્રુ,
મિત્ર, પડિત, મૂર્ખ, સુખી, દુઃખી અને લયરહિત કોણ છે ? જગમાં સહુથી મોટો
ભય કયો છે ? અતિ આકરી જરા કઈ છે ? બહુ આકરી વેદના કઈ છે ? અને અતિ
વાંકો ઘોંટો કયો છે ? કલ્પવૃક્ષ, ચિંતામણિ, કામધેનુ, અને ચિત્રાવેલી કોને કહીએ ?
દુઃખ માત્ર ટાળવાનો ખરો ઉપાય શો ? કાન, આંખ, મુખ, હાથ, ભુજ,
હૃદય, કંઠ અને બાલ (લલાટ) એ દરેકનું બુધ્ધ શું ? જગતમાં મ્હોટી

બાળ કંઈ? પાપ, રોગ અને દુઃખનાં કારણ કયાં? જગતમાં પવિત્ર અને અપવિત્ર વસ્તુ કંઈ? અમૃત અને વિષ કયું? સંગ અને કુસંગ કયો? પતંગને રંગ કયો અને મણી રંગ કયો?"

આ સર્વ પ્રશ્નસમુદાય કહ્યો. હવે તેના ઉત્તર અતુકમે કહે છે.

(આ અંકમાં દાખલ કરેલા ૨૭ પ્રશ્નોનો ઉત્તર નીચે પ્રમાણે—)

- ૧ દેવ શ્રી અરિહંત નિરાગી, દયા મૂલ શુચિ ધર્મ સોજાગી;
હિત ઉપદેશ ગુરુ સુસાધ, જે ધારત ગુણ અગમ અગાધ. ૧
- ૨ ઉદાસીનતા મુખ જગમાંહી, જન્મ મરણ સમ દુઃખ કોઈ નાંહી;
આત્મવોધ જ્ઞાન હિતકાર, પ્રવલ્લ અજ્ઞાન વ્રમણ સંસાર. ૨
- ૩ ચિત્તનિરોધ તે ઠત્તમ ધ્યાન, ધ્યેય વીતરાગી જગવાન;
ધ્યાતા તાસ મુમુક્ષુ વચ્ચાન, જે જિનમત તત્ત્વાર્થ જાન. ૩
- ૪ લઘ્વી જવ્યતા મ્હોટો માન, કવણ અજ્ઞવ્ય ત્રિજુવન અપમાન;
ચેતન લક્ષણ કહીયે જીવ, રહિત ચેતન જાન અજીવ. ૪
- ૫ પરબપગાર પુણ્ય કરી જાણ, પરપીમા તે પાપ વચ્ચાણ;
આશ્રવ કર્મ આગમન ધારે, સંવર તાસ વિરોધ વિચારે. ૫
- ૬ નિર્મલ્લ હંસ અંશ જિહાં હોય, નિર્જરા છાદશવિધ તપ જોય;
વેદ જોદ બંધન દુઃસ્વરૂપ, વંધ અજ્ઞાવ તે મોક્ષ અનૂપ. ૬
- ૭ પર પરિણતિ મમતાદિક હેય, સ્વ સ્વજ્ઞાવ જ્ઞાન કર જોય;
ઉપાદેય આતમ ગુણવૃંદ, જાણો જવિક મહા મુલકંદ. ૭
- ૮ પરમવોધ મિથ્યાદૃક્ રોધ, મિથ્યાદૃક્ દુઃખ હેત અવોધ;
આતમ હિત ચિંતા મુવિવેક, તાસ વિમુલ્લ જરૂતા અવિવેક. ૮

૧ દેવ શ્રી અરિહંત નિરાગી—રાગ દેવ અને મોહાદિક દોષ માનથી મુક્ત થયેલા સર્વશ સર્વદર્શી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રવંત તથા સર્વશક્તિસંપન્ન એવા અરિહંત ભગવાનજ દેવાધિદેવ છે, જે સંપૂર્ણ અતિશયવંત છતાં અમૃત સમાન વચ્ચેનાથી ભવ્ય જોનાના ત્રિવિધ (મન વચન અને ક્રિયા સંબંધી) તાપને ઉપશાંત કરે છે.

૭૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

૨ દયા મૂળ શુચિ ધર્મ સોભાગી—કોઈનું કંઈ પણ અનિષ્ટ—અહિત મનથી વચનથી કે કાયાથી નહીં કરવારૂપ અને સર્વ કોઈનું એકાંત હિત કરવારૂપ સર્વ જીવને સુખદાથી અને વહાલું નિપુણ દયાનું તત્વ જેમાં સમાયેલું છે એવો અહિંસા સંયમ અને તપલક્ષણ ખરો ધર્મ છે.

૩ હિત ઉપદેશ ગુરુ સુસાધ, જે ધારત ગુણ અગમ અગાધ—જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ક્ષમા, મૃદુતા, ઋણુતાદિક અનેક ઉમદા ગુણોને પોતે સેવન કરતા છતાં જે ભવ્ય જનો પ્રત્યે તેમની ચોગ્યતાનુસારે હિત ઉપદેશ દેવામાં તત્પર રહે એવા સુસાધુ-નિઘ્રંથ પુરૂષો ગુરૂપદને લાયક છે.

૪ ઉદાસીનતા સુખ જગમાંડી—જગતમાં જીવોની વિધ વિધ કર્મ અનુસારે જે વિચિત્રતા પ્રતીત થાય છે, તેમાં મુંઝાઈ નહિ જતાં જ્ઞાનદૃષ્ટિવડે તેથી નિરાળવા રહી સ્વ સ્વરૂપમાં રિધતિ કરવી એટલે નિજ કર્તવ્યરૂપ ચારિત્રમાં રમણુતા કરવી એમાંજ ખરૂં સુખ સમાયેલું છે. દુનિયામાં દૃશ્ય થતી ખોટી માયિક વસ્તુઓમાં કર્તૃત્વ અભિમાન કરી તેમાં મુંઝાઈ જનારા જનો તેવા સુખથી બેનરસી બજ રહે છે.

૫ જન્મ મરણ સમ દુઃખ કોઈ નાંહી—મહા દુર્ગંધમય સંઝાસમાં કોઈને પરાણે એસારી રાખતાં અથવા કોઈને અન્યાયથી કેદખાનામાં પુરી રાખતાં જે દુઃખ થાય છે તેથી એસુમાર દુઃખ જીવને ગર્ભાવાસમાં થાય છે. કેમકે ગર્ભાવાસમાં જીવને મહા દુર્ગંધી અને પરતંત્રતાનો પુરતો ખ્યાલ હરહમેશ આવ્યા કરે છે. તેથી તે મૂર્છિતપ્રાય અવસ્થા ભોગવે છે. સંઝાસમાંથી તો માણસ જોરથી પણ નાસી જઈ શકે છે, અને કેદખાનામાંથી પણ કોઈની અતુક પાવડે છુટી શકે છે, અથવા દુઃખને કબી કરી શકે છે, તેવું ગર્ભાવાસમાં નથી; એટલુંજ નહિ પણ તેમાં અતિ ઘણી દુર્ગંધી અને પરતંત્રતાનો પુરતો અનુભવ કરવો પડે છે. તેવા ગર્ભાવાસના દુઃખ કરતાં પણ માતાની ચોનિદ્રારા બહાર નીકળતાં જન્મસમયે જીવને ભારે દુઃખ થાય છે. તે વખતનું દુઃખ ખરેખર કમકમાટી ઉપજાવે એવું છે. એથી પણ અનંતું દુઃખ જીવને મરણ સમયે પ્રતીત થાય છે. આ વાતની કંઈક ઝાંખી અન્ય જીવોને તે તે સમયે અનુભવવાં પડતાં દુઃખ નજરોનજર જોવાથી થાય છે. આ તો એકજ વખત જન્મમરણનાં દુઃખની વાત કહી. પરંતુ એવા અનંત જન્મમરણના દેરામાં જીવો ક્યાંજ કરે છે. જ્યાંસુધી જન્મમરણનાં બીજ ભૂત, રાગ, દ્રેષ, મોહ, અજ્ઞાન પ્રમુખ દોષને દૂર કરવા જીવ પ્રયત્ન કરે નહીં, ત્યાંસુધી એવા અનંત દુઃખમાંથી તેનો છુટકો થઈ શકેજ નહીં; અને રાગ દ્રેષાદિક દોષોને નિર્મૂળ કર્યો કે તરતજ જન્મમરણનાં અનંત દુઃખનો અંતજ આવ્યો જાણવો.

૬ આત્મબોધ જ્ઞાન હિતકાર—જેથી આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખાય, આત્માને હિતકારી શુભ અને અહિતકારી દોષનું ભાન થાય, જેથી હિતકારી વસ્તુનોજ આદર અને અહિતકારી વસ્તુનો ત્યાગ કરવા લક્ષ્ય બને તેવું તત્ત્વજ્ઞાન આત્માને અત્યંત હિતકારી છે. સંત સુસાધુ જનોની યથાવિધિ ઉપાસના કરીને એ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે, એથી વિજ્ઞાન-વિવેક બને છે. કહ્યું છે કે “સો કહિયે સો પુછિયે, તામે ધરિયે રંગ; યાતે મિટે અબોધતા, બોધરૂપ વહે અંગ.” જેથી રાગદ્વેષ અને મોહાદિકનો તાપ ઉપશમે અને ઉત્તમ સંયમનું સેવન કરી સહજ શીતળતા અનુભવાય એવું આત્મજ્ઞાનજ અત્યંત હિતકર છે.

૭ પ્રબળ અજ્ઞાન જ્રમણ સંસાર—જેમ શૂકર(ભુંડ) વિષ્ટામાંજ રતિ માને, તેને તેજ પ્રિય લાગે પણ બીજી ઉત્તમ ચીજ પ્રિય લાગે નહિ તેમ ભવાભિનંદી જીવને ક્ષુદ્રતા, તૃષ્ણા, દીનતા, મત્સર, ભય, શઠતા, અસતા અને સ્વચ્છંદવૃત્તિ વિગેરે દોષો જેથી દીર્ઘ કાળ સંસારપર્યટન કરવું પડે તે પ્રિય લાગે, પણ જે સદ્ગુણોથી જન્મ મરણના ભયથી મુક્ત થવાય તે પ્રિય નજ લાગે તે પ્રબળ અજ્ઞાનતાનુંજ જ્ઞેય જાણવું.

૮ ચિત્ત નિરોધ તે ઉત્તમ ધ્યાન—જ્યાંસુધી જીવને પંચ વિષયાદિક પ્રમાદજ પ્રિય છે ત્યાંસુધી ચિત્તનો પ્રવાહ (વ્યાપાર) તેજ દિશામાં વધ્યા કરે છે. આત્માને પરિણામે અનર્થકારી દિશામાં વહેતો મનનો પ્રવાહ રોકીને એકાંત હિતકારી દિશામાં તે પ્રવાહને વાળવો-વાળવા પ્રયત્ન કરવો તે ઉત્તમ ધ્યાન કહેવાય છે. આર્ત ધ્યાન અને શૈદ્ર ધ્યાનનાં કારણો ટાળી ધર્મધ્યાન અને શુકલ ધ્યાનનાં કારણો સેવવાનો અભ્યાસ કરવો એજ આત્માને એકાંત હિતકારી છે, ચિત્તનો વેગ વિષયાદિકમાં વધતો જાય એવાં માઠાં કારણો સેવવાથી વારંવાર સંકલેશ પેદા થાય છે તેનો સમ્યક્ વિચાર કરી તેવાં માઠાં કારણોથી થતો સંકલેશ અટકાવવા માટે અરિહંતાદિક પદોનું સ્વરૂપ સમજી તેમાં મનને જોડવું અને તેમાંજ તલલીન થઈ રહેવું એજ આત્માને એકાંત હિતકારી છે.

૯ ધ્યેય વીતરાગી ભગવાન—જેને આત્મા-પરમાત્માનું સ્વરૂપ સમજાયું છે એવો અંતરઆત્મા ધ્યાતા હોઈ શકે છે અને જેમના સમસ્ત દોષ માત્ર દૂર થઈ ગયા છે એવા વીતરાગ પરમાત્મા ધ્યાન કરવા યોગ્ય-ધ્યેય છે. પરમાત્માનું ધ્યાન કરનાર ધ્યાતા ધ્યાનના પ્રભાવથી ક્રીટ (એળ) જ્રમરીના દૃષ્ટાંત પોતેજ પરમાત્માના રૂપને પામી શકે છે. તેથી જેના સમસ્ત રાગાદિક દોષો વિલય પામ્યા છે, અને સમસ્ત શુભગુણ પ્રગટ થયેલા છે એવા અરિહંત-સિદ્ધ પરમાત્માનુંજ ધ્યાન કરવું આત્માર્થીને હિતકર છે.

૧૦ ધ્યાતા તાસ સુસુખ બખાન, જે જિનમત તત્વારથ જાન—જેમ-

૬૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

હું રાગદ્વેષાદિક અંતરંગ શત્રુઓને સંપૂર્ણ રીતે જીતી લીધા છે એવા જિનેશ્વર ભગવાને ક્યન કરેલા તત્વને સારી રીતે જાણી સમજીને જેને જન્મમરણચક્રિક દુઃખનો સર્વથા ક્ષય કરી મોક્ષ સંબંધી અક્ષય અવિચળ સુખ મેળવવાની તીવ્ર અભિલાષા બાળી છે એવા સુમુક્ષુ જનોજ ખરેખર પૂર્વોક્ત વીતરાગ પરમાત્માનું ધ્યાન કરવાના અધિકારી છે.

૧૧ લાહી ભવ્યતા મહોટો માન—જન્મ જરા અને મરણના દુઃખથી સર્વથા મુક્ત થઈ મોક્ષ સંબંધી અક્ષય સુખ પામવાને અધિકારી બનવું, એટલે તેની યોગ્યતા મેળવવી એજ ખરેખર આત્મ સત્કાર (self respect) સમજવો.

૧૨ કવણુ અભવ્ય ત્રિભુવન અપમાન—પૂર્વોક્ત ભવ્યતાથી વિપરીત અભવ્યતા મોક્ષ સંબંધી શાશ્વત સુખથી સદા બેનશીબજ રહેવાય એવી અયોગ્યતા એજ ખરેખર જગતમાં મહોટામાં મહોટું અપમાન બાબુવું. કેમકે તેથી જીવ જ્યાં ત્યાં જન્મ, જરા અને મરણ સંબંધી અનંત દાવાનળમાં પચાયાજ કરે છે.

૧૩ ચેતન લક્ષણ કહીએ જીવ—ચેતના એ જીવનું સામાન્ય લક્ષણ છે. ચેતના એટલે ચેતન્ય—સજીવનપણું. બાકી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ એ જીવનાં વિશેષ લક્ષણો છે. એવાં લક્ષણો જીવમાંજ લાખી શકે.

૧૪ રહિત ચેતન જાન અજીવ—જેનામાં પૂર્વોક્ત ચેતના—ચેતન્ય—સજીવનતા વિદ્યમાન નથી તે અજીવ અથવા નિર્જીવ કહેવાય છે. નિર્જીવ વસ્તુમાં સામાન્ય લક્ષણ ચેતન્યજ નથી તો વિશેષ લક્ષણ જ્ઞાનાદિક તો હોયજ ક્યાંથી? એવી રીતે જીવ અને અજીવ વસ્તુનો નિર્ણય કરવો સુતર પડે છે.

૧૫ પર ઉપગાર પુણ્ય કરી જાણુ—જેમ અન્ય જીવોનું હિત થાય એમ મન વચન અને કાયાનો સદુપયોગ કરવો, અન્ય જીવોને શાતા સમાધિ ઉપજે એવાં કાર્ય પરમાર્થદૃષ્ટિથી કરવાં, કરાવવાં કે અતુભોદવાં; કદાપિ સ્વપ્નમાં પણ કોઈ જીવને પીડા-અશાતા-અસમાધિ-અહિત થાય એવું મનથી પણ નહીં ઇચ્છતાં સદા સર્વદા સર્વતુ' એકાંત હિત-વાત્સલ્ય થાય તેવુંજ મનથી ચિતવવું, તેવુંજ વચન વાપરવું અને તેવુંજ કાયાથી પ્રવર્તન કરવું; એવા પવિત્ર માર્ગથી કદાપિ સ્થસિત ન બંધાય એટલા માટે સાવધાન રહેવું; એવાં હિતકારી કાર્ય કરી તેનો બદલો નહીં ઇચ્છવો. યશકીર્તિ પ્રમુખનો લોભ નહીં રાખતાં સ્વ કર્તવ્ય સમજીને સદુની ઉપર સમદૃષ્ટિ રાખીને એટલે રાગદ્વેષથી થતી વિપમતા ટાળીને અને મંત્રી પ્રમુખ ચાર ભાવનાનો અંતઃકરણથી આશ્રય કરીને સ્વપર હિતને માટે પ્રવર્તવું એજ ખરેખર પુણ્યનો માર્ગ છે. પૂર્વ મહા મુરૂખોએ એજ પુણ્યમાર્ગ આદરેલો

છે અને ઉપદિશેલો છે, સ્વપરની ઉન્નતિ ઇચ્છનારે એજ માર્ગ અવલંબવવા યોગ્ય છે.

૧૬ પરપીડાતે પાપ વખાણુ—ક્રોધથી, માનથી, માયાથી કે લોભથી રાગદ્વેષને વશ થઈ, આત્માનો નિષ્કવાય—નિર્મળ સ્વભાવ લૂંટી જઈ, પરભાવમાં પરિણમીને ‘સહુ જીવને આત્મ સમાન લેખવા’ એ મહા વાક્યને વિસારી દઈ, પરજીવોને બનતી સહાય કરવાને બદલે હાલટી પીડા કરવા મનથી, વચનથી કે કાયાથી પ્રવૃત્તિ કરવી, કરાવવી કે અનુમોદવી, એના જેવું બીજું પાપ—અન્યાયાચરણ શું હોઈ શકે? પરભવ જતાં જીવને પાપના વિરૂપા વિપાક ભોગવવા પડે છે. પાપાચરણથી જીવને નરક તિથિય ગતિનાં કડવાં દુઃખની કોટીઓ ખમવી પડે છે. તેથી જ ભવભીરુ જોને તેવાં પાપાચરણથી સદંતર દૂર રહે છે. સહુને આત્મ સમાન લેખી કોઈ જીવને કંઈ પણ પીડા ઉપજે તેવું કદાપિ તે કરતા કે કરાવતા નથી. જે પોતાને જ પ્રતિકૂળ દુઃખકારી લાગે તેવો અખતરો પારકા ઉપર નજ અજમાવવો જોઈએ. ઠંડા મગજથી સામાની સ્થિતિનો વ્યાજબી વિચાર કરી લેવામાં આવે તો તેને પીડવાની ઇચ્છા થાયજ નહીં. વિવેક વિના મિથ્યા અહંતા અને મમતામાં મુંઝઈ પરને પીડા ઉપભવવા જીવ પ્રવૃત્ત થાય છે, અને વિવેકવડે સ્વપરનું યથાર્થ જ્ઞાન થતાં સ્વપરને અહિતકારી માર્ગથી પાછો નિવર્તે છે. પાવંત વિવેકી જીવજ અહિંસા ધર્મનું યથાર્થ પાલન કરી શકે છે.

૧૭ આશ્રવ કર્મ આગમન ધારે—જેથી નવનવાં કર્મ આત્માને આવીને વળગે એટલે આત્મા સાથે શુભાશુભ કર્મનું મિશ્રણ થવાનાં જે કારણ તેને શાસ્ત્રમાં આશ્રવ કહેવામાં આવે છે. ઈંદ્રિયોના વિષયોનું સેવન, ક્રોધાદિક કષાયને વશ થવું, અવિરતિપણું રહેવું, મન વચન તથા કાયાના વિચિત્ર વ્યાપાર કરવા, અને નવ તત્ત્વ પ્રકરણમાં કથન કરેલી પચીસ પ્રકારની ક્રિયાનું સેવન કરવું એવડે શુભાશુભ કર્મનું આવાગમન થાય છે.

૧૮ સંવર તાસ વિરોધ વિચારે—ઉપર કહેલા આશ્રવને અટકાવવા એટલે ઉપર જણાવેલી વિવિધ કરણીવડે આત્મા સાથે મિશ્રણ થતાં શુભાશુભ કર્મને રોકવાં તે સંવર કહેવાય છે. સમિતિ (સમ્યક્ પ્રવર્તન), શુસિ (મન વચન અને કાયાનું ગોપન), પરિસહ (અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગાદિક) ક્ષમાદિક દશ મહા શિક્ષાનું પાલન કરવું, દ્વાદશ ભાવના અને સામાયકાદિક ચારિત્રવડે પૂર્વોક્ત આશ્રવ ટાળી શકાય છે.

૧૯ નિર્મળ હંસ અંશ જિહાં હોય, નિર્જરા દ્વાદશ વિધ તપ જોય—જેમ હંસ ક્ષીર નીરની વહેંચણ કરી શકે છે, તેમ જેના ઘટમાં નિર્મળ જ્ઞાન વેરા-

અવ્ય પ્રગટ્યા છે તે બાહ્ય અને અભ્યંતર તપવટે નિર્જરા-પૂર્વલવનાં સંચેલાં કર્મોનો ક્ષય કરી શકે છે. ખાનપાન વિના નિરાહાર રહેવું, આહારમાં ઓછાશ કરવી, નિયમિત તપણે ખાનપાન વિગેરે કરવું, નાના પ્રકારના રસનો ત્યાગ કરવો, સમજીને સ્વાધીનપણે શીત તાપાદિકને સહવાં, અને નાના પ્રકારના આસન-જય પ્રમુખથી દેહને દમવું, એ સર્વ બાહ્ય તપરૂપ છે. એ બાહ્ય તપ ઉત્તમ લક્ષ્યથી કરવામાં આવે તો તે અભ્યંતર તપની પુષ્ટિને માટે થાય છે. બાણુતાં અણુબાણુતાં ગુપ્ત કે પ્રગટ કરેલાં પાપની નિષ્કપટપણે ગુરૂ સમીપે શુદ્ધિ કરવી, ગુણી જનોનું બહુમાન સાચવવું, સદ્ગુણીની સેવાચારી બજાવવી, અભિનવ શાસ્ત્રનું પઠન પાઠનાદિક કરવું, અરિ-હંતાદિક પદનું સ્વરૂપ સમજી તેમાં પોતાની વૃત્તિ સ્થિર કરવી, અને દેહમૂર્છાનો ત્યાગ કરીને ખૂરમાત્મ સ્વરૂપમાં તદ્દલીન બની જવું એ અભ્યંતર તપ કહેવાય છે. સમતા પૂર્વક શાસ્ત્ર આજ્ઞાનુસારે પૂર્વોક્ત તપ કરવાથી અનેક જન્મનાં સંચેલાં કઠણ કર્મ પણ ક્ષય પામે છે. માટે મોક્ષાર્થી જનોએ આત્મવિશુદ્ધિ કરવા માટે ઉક્ત ઉભય પ્રકારનો તપ અવશ્ય સેવવો યોગ્ય છે. તીર્થંકરોએ પણ ઉક્ત તપનો આશ્રય લીધેલો છે.

૨૦ વેદ ભેદ બંધન દુઃખરૂપ—પુરૂષવેદ, સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકવેદનો ફેરવ. જેથી સ્ત્રી, પુરૂષ અને ઉભયને યોગવવાની તીવ્ર ઇચ્છા પ્રગટે છે, તે વિગેરે અનેક પ્રકારની દુઃસ્થિતિ બંધનરૂપ છે. શુભ પરિણામની ધારાવડે ઉક્ત બંધનને છેલા વિના કોઈ પણ જીવ મોક્ષનો અધિકારી થઈ શકે નહિ. માટે દુઃખરૂપ કર્મ-બંધન તુટે એવોજ ઉદ્ધમ કરવો જોઈએ.

૨૧ બંધ અભાવ તે મોક્ષ અનૂપ—મિશ્રાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ પ્રમુખ કર્મબંધના સામાન્ય હેતુઓ છે, અને તેના વિશેષ હેતુઓ પણ પ્રથમ કર્મ-બંધમાં જતાવેલાં છે. તે લક્ષમાં લઈ તેવા બંધહેતુઓથી પાછા ઓસરતાં આત્મા અનુક્રમે અનુપમ એવા મોક્ષસુખનો અધિકારી થઈ શકે છે. રાગ દ્વેષ પ્રમુખ ભાવ કર્મ છે, એટલે તે કર્મબંધને બહુ પુષ્ટિ આપે છે; તેથી આત્મા સ્વ સ્વરૂપથી સ્થુત-બ્રહ્મ થઈ પરભાવમાં ખુબ પેસારી કરે છે; અને એમ કરવાથી સંસારસંત-તિની વૃદ્ધિ થયા કરે છે. વડતા બીજની પેરે તેનો અંત આવી શકતો નથી. પરંતુ જો રાગ દ્વેષ પ્રમુખ પોષક પદાર્થ મળે નહીં તો તેનો તરતજ અંત આવી જાય છે. આથીજ તત્ત્વજ્ઞાની અધ્યાત્મી પુરૂષો રાગ દ્વેષાદિકનેજ નિર્મૂળ કરવા મથે છે.

૨૨ પરંપરિણતિ મમતાદિક હેય—પોતાના આત્માને સારી રીતે ઓળખી શકાય અને તેમાં જે અનંતશક્તિ-સામર્થ્ય રહેલું છે તેની જેથી દૃઢ પ્રતિતિ થાય એવાં સર્વજ્ઞ વચન કે વીતરાગ ભગવાનની પરમ તત્ત્વબોધક પ્રતિમાનું અંતર લક્ષ-

પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા.

૭૯

થી આલંબન લેવું અને તેમાંજ એટલે સ્વસ્વરૂપમાંજ રમણ કરવું એવી પરિણતિ આત્માને અત્યંત હિતકારી છે. પરંતુ તેવી આત્મપરિણતિ તો પરપુદ્ગલિક વસ્તુમાં અનાદિ અનંતકાળથી લાગી રહેલી પ્રીતિ-મમતાને પરિહરવાથીજ જાગે છે, તેથી આત્માથી જનોએ તેવી પુદ્ગલિક પ્રીતિ તજવી અને આત્માના અંતરંગ જ્ઞાનાદિક ગુણોમાં પ્રીતિ જોડવા પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય છે. જ્યાં સુધી જીવ નકામી પરવસ્તુઓમાં મમતાબુદ્ધિ ધારે છે ત્યાં સુધી ગમે તેટલું કાયાકષ્ટ કરે તોપણ તે તેના આત્માને હિતકારક થતું નથી, અને મમતાબુદ્ધિ તજી કે તરત તેની સકળ કરણી તેના આત્માને એકાંત હિતકારક થાય છે; માટે મુમુક્ષુ જનોએ પરવસ્તુઓમાંથી મમતાબુદ્ધિ ઉગેડી નાંખી આત્માના સ્વાભાવિક સદ્ગુણોમાંજ મમતાબુદ્ધિ ધારવી ઉચિત છે અને એજ કર્તવ્ય છે.

૨૩ સ્વ પરભાવ જ્ઞાન કરે જોય—સ્વ એટલે આત્મદ્રવ્ય અને પર એટલે આત્મા શિવાયના બીજાં દ્રવ્યો તેનું જેમ યથાર્થ જાણપણ થાય તેમ બની શકે ત્યાંસુધી ગુરૂગમ્ય અભ્યાસ કરવો ઉચિત છે. આત્મા, ધર્મોસ્તિકાય, અધર્મોસ્તિકાય, આકાશોસ્તિકાય, પુદ્ગલ અને કાળ એ પદ દ્રવ્યો તેમના ગુણપર્યાયયુક્ત હોય છે. તેના વિશેષ અધિકાર નવતરવાદિક ગ્રંથોથી જાણવો. આત્મા ચૈતન્યયુક્ત ચેતન દ્રવ્ય છે, ત્યારે બાકીના બધા ચૈતન્યરહિત જડ દ્રવ્યો છે. તેમને તેમના ગુણપર્યાય યુક્ત સારી રીતે જાણખી આત્માને અનુપયોગી એવા પુદ્ગલ પ્રમુખ પરદ્રવ્યોથી નિવૃત્ત થવું અને આત્માનાજ ગુણમાં મદ્દમપણે પ્રવૃત્ત થવું. જોય એટલે જાણવા યોગ્ય સર્વ દ્રવ્યો જાણીને તજવા યોગ્ય તજવા અને આદરવા યોગ્યજ આદરવા એજ સાર વિવેકનું ફળ છે, બાકી પોપટની પેરે કેવળ મુખપાઠ માત્રથી તો આત્માનું કર્તવ્ય તેમ નથીજ.

૨૪ ઉપાદેય આત્મગુણ વૃંદ, જાણો ભવિક મહા સુખકંદ—આત્માના અનંત ગુણોનો વૃંદ એટલે સમુદાય એજ ઉપાદેય એટલે આદરવા-આરાધવા યોગ્ય છે, અને એજ આત્માને પરમ સુખકારી છે. સ્વગુણવૃંદની ઉપેક્ષા કરી અને આત્મગુણના વિરોધી અવગુણોને પોષી પોતેજ પોતાનો શત્રુ બને છે. તેથીજ તેને સંસારચક્રમાં અનંતકાળ પર્યાન્ત રહીવું પડે છે. આવી મહા ખેટકારક અને ગંભીર ભૂલ સુધાર્યા વિના તેનો છૂટકોજ નથી. તે વિના પોતે પોતાના આત્મામાંજ સત્તાગત રહેલ અનંત સુખને આસ્વાદ-અનુભવ કરી શકવાનો નથી. અનંતકાળથી આત્મી આવતી આ પોતાની ભૂલ સુધારી સ્વહોષમાત્રને ઉન્મૂળી નાખવાજ યત્ન કરવો જરૂરનો છે કે જેથી આત્મામાં સત્તાગત રહેલા સકળ ગુણવૃંદ સહજ જાગૃત થઈ પ્રકાશિત થઈને રહેશે.

૮૦

જેન ધર્મ પ્રકાશ.

૨૫ પરમ યોધ મિથ્યા દુઃખરોધ—મિથ્યાદુઃખ એટલે મિથ્યાત્વ-વિપર્યય-વિપરીત વાસનાતત્ત્વમાં અતત્ત્વબુદ્ધિ અને અતત્ત્વમાં તત્ત્વબુદ્ધિ, શુષ્કમાં દોષબુદ્ધિ અને દોષમાં શુષ્કબુદ્ધિ, હિતમાં અહિતબુદ્ધિ અને અહિતમાં હિતબુદ્ધિ, સુદેવમાં કુદેવબુદ્ધિ અને કુદેવમાં સુદેવબુદ્ધિ, સુશુરમાં કુશુરબુદ્ધિ અને કુશુરમાં સુશુરબુદ્ધિ, તેમજ સુધર્મમાં કુધર્મબુદ્ધિ અને કુધર્મમાં સુધર્મબુદ્ધિ, આવી મિથ્યામતિ એજ મિથ્યાત્વ તેના રોધ એટલે અટકાવ કરે તેજ પરમ યોધ છે. ઉપર કહેલું મિથ્યાત્વ અનાદિ કુસંગયોગે પ્રભવેલું છે, તેનો રોધ કરવા આત્માર્થી જનોએ સુસંગ સંજવા સાવધાન થવું ઘટે છે, મહા સમર્થ જ્ઞાની પુરૂષાના નિષ્પક્ષપાતી વચન ઉપર પુરતા વિશ્વાસ વિના તે અનાદિ અનંત રોગ ટળવાનો નથી, અને અનંત અવ્યાબાધ અક્ષય સુખ થવાનું નથી.

૨૬ મિથ્યાદુઃખ દુઃખ હેતુ અયોધ—જેથી મિથ્યાત્વજન્ય અનંત અપાર દુઃખ ઉપજે તેજ અયોધ યા અજ્ઞાન છે. મિથ્યાત્વ એ મહાશય, મહાવિપ, મહાવ્યાધિ અને મહા દુઃખરૂપ છે, તેને તેની મહાવ્યથાને ન મટાડે તે જ્ઞાનજ નહીં કિંતુ અજ્ઞાનજ સમજવું. જે પોતેજ પૂર્વોક્ત મિથ્યામતિથી મિથ્યા વાસનાથી ભરેલા છે તે બાપડા પરના મિથ્યાત્વને શી રીતે મટાવી શકે? જે પોતેજ ભવોદધિમાં અનેકશઃ દુખતા હોય તે બીજાને શી રીતે તારી શકે? જેમને પોતાનેજ સમ્યગ્દર્શન-સમ્યક્ત્વ પ્રગટ્યું નથી તે બીજા અર્થી જનોને શી રીતે સમ્યગ્ દર્શન પ્રગટાવી શકે? જે પોતેજ નિરંતર નિર્ધન દુઃખી સ્થિતિમાં સખજ્યા કરે છે તે બીજાને શાશ્વત સઘન સુખી સ્થિતિમાં શી રીતે મુક્તી શકે? આથીજ મિથ્યાવાસના દૂર કરવા અંતઃકરણથી ઇચ્છતા હોય તેમણે એવા સમર્થ નિષ્પક્ષપાતી સંત સુસાધુ જનોની હિતશિક્ષા હૃદયે ધરી તેનું મનન કરી સ્વઆચાર વિચારમાં બનતો સુધારો કરવા મેહાન પડવું એજ આત્માને એકાંત હિતકારી માર્ગ છે અને એજ ઉપાદેય છે.

૨૭ આત્મહિત ચિંતા સુવિવેક—જેથી આત્માનું હિત કલ્યાણ થઈ શકે એવું અંતરમાં સદાય ચિંતવન (લક્ષ) બન્યું રહે તેજ સુવિવેક એટલે ખરો વિવેક છે. બાકીનો વિવેક તો કેવળ કૃત્રિમ યા નકામો છે. આત્મા એ શી વસ્તુ છે? તેનું સ્વરૂપ શું છે? તેના શુષ્ક કેવા છે? તેની કેટલી શક્તિ છે? તે કેમ ઢંકાઈ ગયેલ છે? તે શી રીતે પ્રગટ થઈ શકે? તેમાં અંતરાયભૂત કોણ છે? તે અંતરાય કેમ દૂર થઈ શકે? તેનાં કયાં કયાં સાધન છે? તે તે સાધનનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો જોઈએ? આ મનુષ્યભવ કેટલો અમૂલ્ય છે? તેને એણે કેમ ગમાવી દેવામાં આવે છે એ વિગેરે આત્મા સંબંધી ચિંતવન સાથે હૃદયે કંઈ સવિશેષ જાગૃત થઈ રહેવું બહુ જરૂર છે; જેમને આત્માનો અનુભવ જાગ્યો છે એવા સંત જનોની સેવાભક્તિ બ-

આત્મિક પ્રભાત.

૮૧

હુમાન કરવા હવે ઉજમાળ થવાની જરૂર છે. સ્વહિત કાર્યમાં ગફલત કરવાથી જીવને અત્યાર સુધી બહુ ખમવું પડ્યું છે અને આગળ ખમવું પડશે માટે હવે વધારે વખત સ્વહિત સાધનની ઉપેક્ષા નહીં કરતાં જેમ અને તેમ જલદી ખતથી અને પ્રેમથી સત્સંગતિ સેવીને સ્વહિત સાધી લેવા પૂરતું લક્ષ રાખવું, તેમાં ગફલત કરવી એ સોનેરી તક ગુમાવવા જેવું કામ છે. કેમકે સ્વહિત સાધવા અંતર લક્ષરૂપ સુવિવેક બાગવો જીવને બહુ બહુ હુકર છે.

૨૮ તાસ વિમુખ જડતા અવિવેક-ઉક્ત પ્રકારનું આત્મ લક્ષ તજી કેવળ જડ એવી પુદ્ગલિક વસ્તુમાંજ પ્રીતિ ધરવી, તેમાં નિમગ્ન થઈ રહેવું, એથી ઉપરાંત બીજું કંઈ કર્તવ્ય અવશિષ્ટ (બાકી) નથી. ખાનપાન એશઆરામ કરવા એજ આ દુનિયામાં સાર વસ્તુ છે અને એજ પ્રાપ્ત કરવા અહોનિશ ઉદ્યમ કર્તવ્ય છે. આવા એકાંત અજ્ઞાનગર્ભિત કુવિચાર તેજ અવિવેક છે. એવા અવિવેકથીજ મિથ્યા વાસ્તના વૃદ્ધિ પામે છે, અને એથીજ જીવ સંસારચક્રમાં ખમણ કરે છે, જન્મ જરા મૃત્યુ આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ અને સંયોગવિયોગજન્ય અનંત દુઃખ દાવાનળમાં પચાયાજ કરે છે, અને તેમ છતાં મોહમદિરાના પ્રભાગ વેગવિકારથી તે પાતાને સુખી લેખે છે અથવા એવાજ કલ્પિત દાણિક સુખની આશા રાખ્યા કરે છે; આવા અયોગ્ય જીવનું કલ્યાણ શી રીતે થાય ?

અપૂર્ણ.

આત્મિક પ્રભાત.

આનંદધનજી મહારાજ અને ઘડિયાળી.

(લેખક મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ સોલીસીટર.)

(અનુસંધાન ૫૪ થી)

આત્મ સ્વરૂપ શું છે ? અનંત, અક્ષય, અવિનાશી, અવ્યાબાધ, અજ, અજરામર, અનુરૂલધુ વિગેરે અનેક વિશેષણોથી યુક્ત, અનંત જ્ઞાનદર્શનાદિથી યુક્ત, નિરંતર આત્મસ્વરૂપમાં રમણ કરનાર અને એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી ફરીવાર દુઃખનો અનુભવ કદિ પણ નહિ કરનાર તું આત્મા છે. શરીર તારું નથી, તું નથી, દંદ્રિયો તારી નથી, ધન તારું નથી, અનંત ગુણ શિવાય બીજી કોઈ વસ્તુ તારી નથી, તારી મૂળ સ્થિતિ એવી સુંદર છે કે ત્યાં શોક, વિયોગ, અરતિ, અપમાન, કદર્થના, તાડન, તર્જન, દમન, આજ્ઞા કે એવું કોઈ પણ અનિષ્ટ નથી; ત્યાં નિઃસ્વરૂપરમણતાજ છે, અને એનો આનંદ એવો અપૂર્વ છે કે તેનો ખ્યાલ આવવો મુશ્કેલ છે.

૧. જેને જન્મમરણ નથી.

૮૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

તારા જીવનમાં તું જો, નજર કર, અવલોકન કર. તને જણાશે કે તે સુખનો અનુભવ કયો નથી. તું જેને સુખ માને છે તે પણ તને બહુ થાડું મળ્યું છે. બહુ તો દુઃખજ છે. રાજના મહેલમાં કે શેઠીઓના બંગલામાં સુખ જેવું નથી. સુખી જેને માનતા હો તેના અંતઃકરણને પૂછવાથી તેનો ખ્યાલ આવી શકે એમ છે. આવી રીતે મોટા દુઃખપરંપરાથી ભરેલા સંસારસાગર ઉપર તને શા માટે પ્રીતિ ઉપજે છે? કલ્પનાતીત, સમજવામાં આવવું મુશ્કેલ પણ અનુભવગમ્ય સુખ તને મળે તેવું છે, પ્રયાસસિદ્ધ છે, છતાં હજી તે મેળવવા તું પ્રયાસ કેમ કરતો નથી? અને તેને બદલે તદ્દન ખોટે માર્ગે, ખોટી જગોએ, ખોટી રીતે સુખ મેળવવા રખડ્યા કરે છે. આનંદઘન મહારાજ તેનો એકજ શબ્દમાં જવાબ આપે છે કે આત્માની ‘અકળ કળા’ છે, એ ન કળી શકાય તેવી કળાને કળવા તું પ્રયાસ કરતો નથી. એક વખત તારું તે તરફ લક્ષ્ય થશે, એટલે પછી તને ખીલું કંઈ પણ પસંદ આવશે નહિ. તેથી હું ચેતન! તું આ બાહ્ય વ્યાપારને તજી દઈને તારી અકળ કળા પ્રગટ કરવા વિચાર કર. તું બહુ નકામે પ્રયાસ કર્યા કરે છે. તારી પ્રવૃત્તિ સાંસારિક હોય તો તે પૌદ્ગલિક હોવાથી ક્ષણિક છે, આ ભવ સુધીનીજ છે, એ તું અન્યના પ્રસંગથી જોઈ જાણી શકે છે, તારી પ્રવૃત્તિ ધાર્મિક હોય તો તેમાં પણ તું ઢંલ વિગેરે કરી ધર્મને સલીન ન કરતો હો તે જાણે, સાધન અને સાધ્યનું હેતુ અને લક્ષ્યપણું હૃદયપટ પર રાખજે, અને ધર્મને નામે નવીન સંસાર ચલાવતો નહિ.

વિચારશ્રેણીમાં આગળ વધતો સુવક તરંગસાગરમાં વધતો ગયો, સાંસારિક વૃત્તિઓપર કાણુ મેળવવાના નિશ્ચયપર આવવા લાગ્યો, અને આંતર ચક્ર ઉઘાડી ‘અકળ કળા’ પ્રગટ કરવાના માર્ગ શોધવા લાગ્યો. દિવસ ઉગવાની તૈયારી થવા લાગી, અરુણોદય થવા આવ્યો, કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષો પથારીમાંથી ઉઠી સંસારવ્યાપારમાં પડવા લાગ્યાં, પક્ષીઓ આકાશમાં ઉડવા લાગ્યાં, પવન શીતળ અને મંદ હતો, ચંદ્રનો પ્રકાશ બંધ પડ્યો હતો અને તે અસ્તાચળપર ચડી સમાઈ જવાની તૈયારીમાં હતો. એકતાનમાં લાગેલ આપણા સુવકનું મન બાહ્ય વિષયમાં નહોતું. પક્ષીના અવાજ કે મનુષ્યોના મંદ મંદ ઉચ્ચારથી તેને કોઈ પ્રકારનો ક્લાલ થયો નહિ, તે તો પોતાના વિચારપ્રવાહમાં આગળ વધતોજ ચાલ્યો. આત્માનું અનંત સુખ પ્રાપ્ત કરવા જેવું છે, પણ તે ‘અકળ કળા’ કેવી રીતે પ્રગટ થાય તે બહુ વિચારવા યોગ્ય છે. પદની ત્રીજી ગાથામાં કહ્યું કે ‘આત્મઅનુભવ રૂપ રસધી ભરેલી ઘડિમાં ખીલ કોઈ વસ્તુને સમાવેશ થતો નથી અને તે આનંદમય અવિચલ કળા કોઈ લાગ્યજ્ઞાન પ્રાણીજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.’ આત્માનું

આત્મિક પ્રભાત.

૮૩

સ્વરૂપ તેં વિચાર્યું. એનો અનુભવ કરવો એ બહુ મોટી વાત છે. આત્મસ્વરૂપની વાતો કરવી તે તો વિદ્વાતાનું કામ છે, પણ તે સ્વરૂપનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરવો એ ચારિત્ર છે. જ્ઞાનને અને ચારિત્રને સંબંધ બહુ નજીકનો છે, પણ દરરોજ તે સંબંધ હોયજ એમજ સમજવું નહિ. જ્ઞાન હોય છતાં વર્તન ન હોય તો માત્ર બાહ્ય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્રૂણ વગરના જ્ઞાનને અજ્ઞાન કહેવામાં પણ અપેક્ષાએ અડચણ નથી. જ્ઞાનનું ક્રૂણ વિરતિ છે, અને એ ક્રૂણ વગરનું જ્ઞાન વધ્યા સ્ત્રી જેવું છે. અનુભવજ્ઞાન વગરની સ્થિતિ અતિ દયાસ્પદ છે, અને હે ચેતન ! બહુ જીવો તો આ દયા કરવા યોગ્ય સ્થિતિમાંજ સંબળ્યા કરે છે; આત્મા કે પુદ્ગલ સંબંધી વિષયોપર મોટી મોટી વાતો કરવામાંજ પૂર્ણતા માની સાધન અને સાધ્યનો તફાવત ભૂલી જાય છે. ખરેખર તત્ત્વરમણ તો આત્મઅનુભવમાંજ થાય છે, અને તે વખતે સંસાર વિષતુલ્ય લાગે છે, ધનસંપત્તિ આત્મસંપત્તિને બુલાવનાર લાગે છે. સ્ત્રી પુત્ર સંસાર વધારનાર લાગે છે, દેહ ક્ષણિક લાગે છે, કીર્તિ અસ્થિર લાગે છે, સગાનો રનેહ સ્વાર્થમય લાગે છે, મિત્રનો રાગ સંસારહેતુ લાગે છે, પોતાનું એકત્વ અને પરભાવનું અન્યત્વ નજરે આવે છે, અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપજ પ્રાપ્તવ્ય લાગે છે. આવા અગત્યના વિષયોની વાતો કરવામાં પરાકાષ્ઠા માનવામાં આવતી હતી તે વદન ભૂલ ભરેલી લાગે છે, પણ તેથી આગળ વધી વર્તન કરવાની દૃઢ ઈચ્છા પ્રગટ થાય છે, અને સંસારખંડીખાનામાંથી નીકળી જઈ નિત્ય સુખ પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનો શોધવાને તીવ્ર વાસના પ્રગટ થાય છે. એ સ્થિતિપર વિચાર કરતાં કરતાં ચિત્તની નિર્મળતા થાય છે, ચિત્ત શાંત થાય છે, અને જ્યાં ત્યાં રખડવાની તેની વૃત્તિપર અંકુશ પડે છે; ધીમે ધીમે મન વિશ્રામ પામે છે, અને આત્મ અનુભવજ કરવા યોગ્ય, ધ્યાવવા યોગ્ય, અનુભવવા યોગ્ય છે, એમ નિશ્ચય થાય છે, અને અન્ય વિષયમાં આનંદ પડતો બંધ થાય છે; સંસાર વધારનાર મોહ મમત્વપર ત્યાજ્ય બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને સ્વગુણ પ્રગટ કરવાના માર્ગો સરળ દેખાય છે; અનેક સદ્ગુણોના કેંદ્રરૂપ તે માર્ગનું સ્વરૂપ જોવા અને તે પ્રાપ્ત કરવા-પ્રગટ કરવા દૃઢ ભાવના નિરંતર થતો જાય છે, અને વધતો જાય છે. આ સ્થિતિને અનુભવ કહેવામાં આવે છે. આ આત્મતત્ત્વ પ્રીતિકર જળથી ભરેલી ઘડિ છે. એમાં આખી દુનિયાના લોક અને અલોકમાં રહેલા જડતેમજ ચૈતન્ય પદાર્થોના વિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે, પ્રગટ દેખાય છે. પ્રગટ પ્રાપ્ત થાય છે એમ પ્રત્યક્ષ દેખાતું જાય છે. વળી બીજું એટલું પણ સાચું દેખાય છે કે આત્મિક ઘડિમાં માત્ર અનુભવ રૂપ રસજ ભરેલો છે, તેમાં બીજું કંઈ રહેલું નથી, કંઈ જાતનો કચરો તેમાં નથી, અને તેવી કંઈ બાહ્ય વસ્તુનો તેમાં સમાવેશ થઈ શકતો નથી. ઘડિયાળી પાસે જે બાહ્ય ઘટિકાયંત્ર છે તેમાં પણ પાણી ભરે-

૮૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

હું છે, પણ જો તેનું બરાબર પ્રથક્કરણ કરવામાં આવે તો તેમાં અનેક સૂક્ષ્મ જીવો વન-સ્પતિઓ અને કાદવ તથા ક્ષારો ભરેલાં હોય છે. એ પૌદ્ગલિક ઘડિકરતાં આત્મિક ઘડિ તદ્દન બુદ્ધા પ્રકારની છે. પૌદ્ગલિક ઘડિમાં ઉપરઉપરથી દેખાતાં પાણી ઉપરાંત સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રથી તપાસતાં તેમાં અનેક વસ્તુઓ દેખાય છે, પણ આત્મિક ઘડિ-માં માત્ર અનુભવરસ ભરેલો છે, તેને ગમે તેટલી બારિક રીતે તપાસશો તોપણ તેમાંથી કયરો નીકળવાનો નથી, એટલુંજ નહિ પણ અનુભવજળ તમને વિશેષ આકારમાં પ્રાપ્ત થતું જણાશે. તાત્પર્ય કે બાહ્ય ઘડિની ઉંડાણ તપાસમાં જવાથી જ્યારે તમને કયરો પ્રાપ્ત થશે ત્યારે આંતર ઘડિની જેમ જેમ બારિક તપાસ કરતા જશો તેમ તેમ તમને તેમાંથી બહુ બાળવાનું મળશે, બહુ વિગત મળશે અને બહુ આનંદ થશે; કારણ તેમાં એકલો રસ ભરેલો છે. કેરીના રસની જેમ એને છણ્યો તો તેમાંથી રેસા નીકળશે નહિ, પણ શુદ્ધ રસજ દેખાશે. એનું કારણ એ છે કે આત્મિક ઘડિમાં કોઈ પણ બાહ્ય પદાર્થ સમાઈ શકતો નથી, દાખલ થઈ શકતો નથી, તેની નજીક આવી શકતો નથી.

એક ક્ષણ માત્ર પણ આ આત્મિક ઘડિનું સ્વરૂપ જોવાનું હોય, જોવા પ્રયાસ થયો હોય, જોવાની દિશા તરફ પ્રયાણ થયું હોય તો પછી તેમાં એવો અપૂર્વ આનંદ આવે છે કે એનું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે. એક વસ્તુની અર્થઘટના કરવા માટે સાંજાળનાર જે પદાર્થ બાણતા હોય તેની સાથે તુલના કરી બતાવાય છે કે અમુક વસ્તુ આવી બતાવી છે. અનુભવજ્ઞાન કે વર્તનમાં જે આનંદ છે તે અસાત્પૂર્વ છે. દુનિયાની કોઈ પણ વસ્તુમાં જે આનંદનું ણિદુ-અંશ માત્ર પણ નથી તેવો તે છે; તેથી તેને કોની સાથે સરખાવી શકાય? અભ્યાર સુધીમાં વાસ્તવિક સુખના ખ્યાલની ગેરહાજરીમાં આ જીવ ધન પ્રાપ્તિ કે સ્ત્રીસંયોગમાં આનંદ માને છે, એ તો આ આનંદ પાસે નિર્જીવ છે. વિષયાનંદ તુચ્છ છે, આનંદના નામને પણ અયોગ્ય છે, તેથી તેની સાથે સરખાવવા યોગ્ય અનુભવાનંદ છેજ નહિ; પણ તેથી વિશેષ આનંદને તને ખ્યાલ ન હોય તો તું વિચાર કે એક લબ્ય મહેલ છે, તેમાં સુંદર શાળા છે, ચોપાસ કુલનાં ઝાંઝા, આંખા, અશોક વિગેરેથી મધમધાયમાન થયેલો બગીચો છે, બંગલામાં આરસ જડેલા છે, ફરનીચર ઉત્તમમાં ઉત્તમ મૂકેલ છે, તે મહેલમાં અતિ સુંદર વસ્ત્ર અને આભૂષણથી સજ્જ થયેલ, રંભાના રૂપને શરમાવનાર, ગોરાંગી, નવકીશોર વચની બાળા નૂતન લગ્નમંડપમાંથી પતિ સાથે હસ્તમેળાપ કરી પતિઆજ્ઞા વહન કરવા તેની વાટ જોઈ પ્રથમ મેળાપ માટે આતુર હોઈ પતિને મેળવતાં સર્વ પ્રકારની ઐહિક સામગ્રીના સદ્ભાવે જે આનંદ અનુભવે છે તે વસ્તુતઃ આનંદ નથી, પણ તેને તું આનંદ સાનતો હો તો અનુભવના આનંદને

તેના કરતાં કરોડગણો કલ્પ એટલે તને ખ્યાલ આવશે. વિષયસુખના આનંદ કરતાં તો બીજા બહુ આનંદો જગતમાં પ્રાધાન્યપદ મેળવે છે, કારણુ વિષયસુખમાં પાશ-વવૃત્તિ સુખ્ય હોય છે, જે મનુષ્ય કરતાં તિર્યચને યોગ્ય વધારે છે. પણ ધન મેળવવામાં, કીર્તિ મેળવવામાં કે ઉપરઉપરના અભ્યાસમાં જે આનંદ આવે છે તેથી પણ અનંતગણો આનંદ અનુભવમાં આવે છે.

પણ બિચારા સંસારની માયામાં મુંઝાયલા, મોહની કેફમાં પૂર્ણ થયેલા અને જન્મજનમાં વીંટલાઈ ગયેલા તારા જેવા પ્રાણીએને સ્વાનુભવનો ખ્યાલ ન હોવાથી તે તો સંસારસુખને સુખ સમજે છે; તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે મહા પુરુષાર્થ કરે છે, અને તેની જરા જરા પ્રાપ્તિમાં આનંદ મानी લે છે. એવો માની લીધેલો આનંદ પણ લાંબો વખત ચાલતો નથી, તેથી વળી જ્યારે ફટકો પડે છે ત્યારે આંખ ઉઘાડે છે, અને પોતાની મૂર્ખતા પર પસ્તાવો કરે છે, પણ પસ્તાવો કરવાનો વખત એટલો મોટો પ્રાપ્ત થાય છે કે પછી સાચી ખોટી કીર્તિના વમળમાં ફસાઈ સંસાર-ગાડું ચલાવ્યા કરે છે, અને આખરે બાજુ હારી જઈ, કાંઈ પણ મેળવ્યા વગર, કાંઈ પણ ભોગવ્યા વગર, કાંઈ પણ વધારો કર્યા વગર ખાલી હાથે ચાલ્યો જાય છે. સ્વપ્નના રાજ્યને સાચું માને છે, ધન સ્ત્રીને પોતાનાં માને છે, પચીસ પચાસ વર્ષ રહેવાની ધર્મશાળાને ધરના ઘર માને છે, કીર્તિને માટે પ્રાણ આપે છે, અને એવી અંધ પરંપરામાં વમળ ખાઈ અટવાયા કરે છે, ગોળ ચક્કર ફર્યા કરે છે અને છેવટે ચાલ્યો જાય છે. કોઈક જીવો વળી સંસારસ્થિતિ અનુકૂળ હોય તો દાન આપી પરાયણ કરે છે, અને જરા ઉન્નત સંસાર પ્રાપ્ત કરી સોનાની બેડી વહોરી લે છે, મોટો ભાગ તો બાહ્ય દેખાવના ઉપરઉપરના વ્યવહારમાં કાળ નિર્ગમન કરી રખાયા કરે છે, અને મોત આવે મરી જાય છે. આજસુ અને ઉઘોગી, ગરીબ અને ધનવાન, રાજા અને પ્રજા, રોગી અને નિરોગી, સર્વ નકામો વખત ગાળે છે, કામ કરે છે તો ન કરવાના કરે છે, અને અવ્યવસ્થિત જીવનનો હેતુ કે સાધ્ય લક્ષ્યમાં રાખ્યા વગર આંટા મારે છે કે સુઈ રહે છે. આ સર્વતું ચિત્ર દોર્યું હોય તો નાટકો રચી શકાય; પણ તારા જીવમાં તે દરરોજ આવે છે. આખા દિવસ કે રાતમાં પ્રાણી પીવાની કુરસદ ન મેળવી શકનારા અને આખા દિવસથી રાત સુધીમાં ગંજીપો સોગાહખાઈ કે શેત્રંજ રમી જેમ તેમ કરી વખત પસાર કરવાની યુક્તિ કરનારા માણસોને તું જો, જરા બરાબર વિચાર તો તને તુરત જણાશે કે ઘણાખરા સમજ્યા વગર દોડ્યા કરે છે. ક્યાં જાય છે ? શા માટે જાય છે ? તેનો કાંઈ પણ વિચાર કરતા નથી.

આ વસ્તુસ્થિતિ ઘણી ખરાબ છે, પસંદ આવે તેવી નથી, પણ જે છે તે છે, તું પણ દોડાદોડ કરનારમાંનો એક છે. જે આનંદ સ્વાત્માનંદ અનુભવા-

૮૬

જનન ધર્મ પ્રકાશ.

નંદની વાત કરી તે તો કોઈ ભાગ્યશાળી માણસ પ્રાપ્ત કરવા પ્રગટ કરવા પ્રયાસ કરે છે; બાકી દુનિયાનો મોટો ભાગ તો તદ્દન અર્થ અને હેતુ વગરની દિશામાં સાધ્યની સમજણ વગર આંટા માર્યો કરે છે. જ્યાં સુધી શરીરની સ્વસ્થતા હોય, શક્તિ સારી હોય, મગજ કામ કરી શકે તેવી સ્થિતિમાં હોય અને ઇંદ્રિયો કામ કરતી હોય ત્યાં સુધીમાં આત્મસ્વરૂપ વિચાર કરવાના પ્રસંગો શોધી લે. તું ગમે તે સ્થિતિમાં હો, પણ તારું લક્ષ્યસ્થાન ચુક્રીશ નહિ; તારું અસલ ક્ષેત્ર શું છે? તું કોણ છે? કોનો છે? એ વિચાર, અને વિચાર કરી બેસી રહે નહીં, વાતો કરીને આનંદ માન નહિ, પણ હવે કાંઈક કર; આવી જોગવાઈ વારંવાર મળતી નથી. આત્માની અવિચળ કળાને કોઈ વિરલ પ્રાણીજ મેળની શકે છે, એ વાત તેં જાણી તેથી હવે તારો શો નિશ્ચય થાય છે? તારે વિરલ પ્રાણીની કક્ષામાં જાણવું છે કે સંસારમાં સળંગવું છે?

ચેતન! આટલું જાણવા છતાં પણ તને હજી સંસારપર મોહમત્તવ ઓછો થતો ન હોય તો તું વિચાર કર. તારી સ્થિતિ ભવિષ્યમાં શું થશે તે તરફ ધ્યાન આપ અને કાંઈક કર. વિચાર કરીને બહુ સારો વિચાર કયો એમ માની લેતાં લેખ વાંચીને સારો વિષય લખાયો છે એમ ટીકા કરી સંપૂર્ણતા માનતાં કાંઈક વિચાર કર. છેવટે તું કોઈ આત્મિક કાર્ય કરવાના નિશ્ચયપર આવી શકતો નજ હોય તો છેવટે એટલો નિશ્ચય કર કે દરરોજ પ્રભાતે બેઠી અરધો કલાક વિચાર કરવો, આગલા દિવસના કાર્યપર નિરીક્ષણ કરવું અને પોતે રમેલ બાજી માટે, બોલેલ વચનો માટે અને ધારેલ યોજનાઓ માટે તુલના કરવી, તેમજ કંતવ્યપણા વિગેરેનો તોલ કરવો. થયેલી ભૂલો માટે પરતાવો કરવો અને ભવિષ્યમાં તેમ ન કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. પશ્ચાત્તાપ કરવામાં પણ દંભ કરવો નહિ, પણ સરાજ ભાવે દૃઢ વિચાર અને સંકલ્પથી પ્રયત્ન ઇચ્છા પ્રગટ કરવી. આટલું કરવાથી ધીમે ધીમે તારું મનોરાજ્ય એટલું દૃઢ થઈ જશે કે તારા આત્મનિરીક્ષણથી ધીમે ધીમે તું અવિચળ કળાને પ્રાપ્ત કરી શકીશ. શરત માત્ર એટલી છે કે તારે ચોક્કસ દરરોજ નિરીક્ષણ કરવું, સરલભાવે કરવું અને પરિણામિ નિરીક્ષણમાં નર્થા પણ તે ‘અવિચળ કળા’ પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન માત્ર છે એટલી હુકીકત ધ્યાનમાં રાખવી.

ત્યારે આવી અપૂર્વ આનંદમય અવિચળ કળાને માટે શુદ્ધ મહારાજ એમ કેસ કહે છે કે કોઈ ભાગ્યવાનજ તે પામે છે? અહો! હવે તેનું સ્વરૂપ સમજાય છે. સંસારી જીવોનો મોટો ભાગ તો અવિચળ કળાની હયાતિ પણ સમજતો નથી. ચોરા સમજે છે તે તે તરફ દરકાર કરતા નથી. કેટલાક વાતો કરવામાંજ પૂર્ણતા માને છે, અને કેટલાક સાધનનેજ સાધ્ય માની નિરંતર એક ગતિએ ચાલ્યા કરે છે; પણ તે વર્તુળમાંજ ઘાણીના બેલની પેઠે ચાલે છે, જેથી દશ બાર માર્છલની મુસાફરી

આત્મિક પ્રભાત.

૮૬

કયાં પછી દિવસની આખરે ઘેરને ઘેરજ રહે છે. આથી કોઈ વિરલ પ્રાણી આત્માનુભવનો રસ ચાખી તેને નિરંતર પીવા માટે પ્રયાસ કરે છે, અને તે પ્રયાસમાં જે લાગ્યા રહે છે તે આત્માની અવિચળ કળાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. માર્ગ અનુકૂળ છે, પસંદ આવે તેવો છે, આનંદમય છે, વિકસ્તર છે, ગાંધિલો છે, શિતળ પવનની લહેરવાળો છે. લીલી વૃક્ષઘટાથી આકર્ષક છે પણ તે પ્રાપ્ત કરવા પહેલાં અને તેને જોવા પહેલાં બહુ લાંબી મુસાફરી કરવી પડે છે, અને રસ્તામાં ઘણા ડગો બેઠા છે તેના પ્રપંચમાં ફસાઈ જઈ પ્રાણી સરળ માર્ગને બદલે વિકટ માર્ગ તરફ જાય છે. અને પછી ઝાડીમાં અટવાયા કરે છે; કોઈ કોઈ વાર બહુ દૂર પ્રકાશ નજરે પડે છે ત્યારે તે તેજનાં વખાણ કરી આ જીવ બેસી રહે છે. પણ તે કયાં છે? કયે માર્ગે તે તરફ જવાય છે? અને ઝાડીમાંથી નીકળી તે માર્ગ કયારે પ્રાપ્ત થાય, કોને પ્રાપ્ત થાય તે વિચારતો નથી. કોઈ સમજાવવા આવે તો સાંભળીને હર્ષ પામે છે, અને પાછો સુસ્ત થઈ બેસી રહે છે; અને કહાય જરા પ્રયાસ કરે છે તો તેને છેતરનારા ડગો તેને રસ્તામાં ફસાવી દે છે. આ પ્રપંચી ડગોની જાળમાં ન ફસાતાં જે પ્રાણી દૃઢ નિશ્ચયથી અવિચળ કળામય, મહાતેજમય, અકળ પ્રદાશને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ કરે છે તે જરૂર તેને પ્રાપ્ત કરી શકે છે; પણ તેમ કરનારા બહુ વિરલા હોય છે. લાંબી નજરથી જોનાર અદ્વય હોય છે, તાત્કાલિક સુખમાં લગ્ન થઈ ભવિષ્યના નિરંતર સુખ તરફ ઉપેક્ષા કરનારા બહુ હોય છે, તેથી પણ વધારે તો સુખ દુઃખશું છે તેના જ્ઞાન પણ નહીં ધરાવનારા હોય છે.

આનંદધનજી મહારાજ તેથીજ ઉપદેશ આપે છે કે તારે દરેકે દરેક સંકળનો ઉપયોગ કરવો, બાહ્ય વસ્તુપરની પ્રીતિ છોડી દેવી, અકળ કળા પ્રગટ કરવા નિશ્ચય કરવો, સુખદુઃખનું સ્વરૂપ સમજવું, સમજવામાં પરિસમાપ્તિ ન માનવી, આત્મ વિચારણા કરવી, આત્માનુભવ રસ પીવો, અને તેની અવિચળ કળાને પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ જોઈ, શોધી, તે માર્ગે લાગી જવું.

યુવક વિચારગદગીતિમાં છે. તેને આનંદધનજીના તદ્દન સાદા દેખાતા પદમાં અપૂર્વ ચમત્કાર જણાયો. વિદ્વાન પાસે હજી તેનો ભાવ વિચારવા યોગ્ય છે એમ તેને જણાયું. એવામાં તેને કોઈએ હાક મારી આંખ ઉઘાડી બેયું તો સૂર્યોદય થવાની તૈયારી હતી, સૃષ્ટિવ્યવહાર થોડો ઘણો શરૂ થઈ ગયો હતો. પ્રભુનામોચ્ચારણ કરી જાગે કોઈ મહાન સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી છે એવા જ્ઞાનમાં લદબદ થયેલો આપણો યુવક પથારીમાંથી ઉઠ્યો, પણ તેનાં હૃદય અને કાનમાં સદરહુ પદનો લય, અક્ષર-વિન્યસ અને અર્થમત્કૃતિ ઉલ્લાસતાં હતાં, પડવા વારંવાર પાડતા હતા અને ગાન રેડતા હતા.

નવાળુ યાત્રાનો અનુભવ.

(અનુસંધાન ૪૮ પૃ ૫૧ થી)

આ તીર્થ યાત્રા કરવા માટે આશ્રિત આખરથી અશાઠ શુદિ ૧૪ સુધી દર-
રોજ યાત્રાળુઓ આવે છે. પરંતુ યાત્રાના મુખ્ય દિવસો નીચે જણાવેલા છે, તેનાં
કારણો પણ સાથે બતાવવામાં આવ્યાં છે.

- ૧ કાર્તિક શુદિ ૧૫-શ્રી ઋષભદેવજીના પૌત્ર દ્રાવિડ ને વાલિખીલ્ય દશ કોઠ
મુનિ સાથે સિદ્ધિપદને પામ્યા તેથી.
- ૨ પોસ વદિ ૧૩-શ્રી ઋષભદેવજી અપ્રાપદે સિદ્ધિપદને પામ્યા એટલે તીર્થ-
રાજના નિર્વાણકલ્યાણકની તિથિ હોવાથી.
- ૩ કાલ્પન શુદિ ૮-શ્રી ઋષભદેવજી એજ તિથિએ 'પૂર્વ' નવાળુ વાર શ્રી
સિદ્ધાચળ પર સમવસર્યા તેથી.
- ૪ કાલ્પન શુદિ ૧૦-શ્રી ઋષભદેવજીના પાલકપુત્ર નમિવિનમિ વિદ્યાધર
એ કોઠ મુનિ સાથે સિદ્ધિપદને પામ્યા તેથી.
- ૫ કાલ્પન શુદિ ૧૩-શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવના પુત્ર શાંખ ને પ્રધુમ્ન સાડી આઠ
કોઠ મુનિ સાથે એ તીર્થના ભાડવા ડુંગરવાળા વિભાગ ઉપર સિદ્ધિ-
પદને પામ્યા તેથી.
- ૬ કાલ્પન શુદિ ૧૫-શ્રી ઋષભદેવજીના મુખ્ય ગણધર પુંડરિક સ્વામી.
એ પાંચ કોઠ મુનિ સાથે એ તિથિએ અણસણ કર્યું તેથી.
- ૭ કાલ્પન વદિ ૮-શ્રી ઋષભદેવજીના જન્મકલ્યાણકની તથા દીક્ષાકલ્યાણ-
કની તિથિ હોવાથી. (વર્ષાતપની શરૂઆત પણ આ દિવસથીજ કરવામાં
આવે છે).
- ૮ ચૈત્ર શુદિ ૧૫-શ્રી પુંડરિક ગણધર પાંચ કોઠ મુનિ સાથે સિદ્ધિપદને
પામ્યા તેથી.
- ૯ વૈશાખ શુદિ ૩-શ્રી ઋષભદેવ ભગવંતે એ તિથિએ વર્ષાતપનું પારણું શ્રેયાં

૧ ચોરાશી લાખ ને ચોરાશી લાખે ગુણીએ ત્યારે એક પૂર્વ થાય. એવા નવાળુ પૂર્વ-
એટલે ૬૬૮૫૪૪૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ વખત પધાર્યાં; નવાળુ યાત્રા કરવાની પ્રચલિતું મૂળ કારણ
પણ આજ છે. કેટલાક યાત્રાળુઓ ૯૬ ઉપર ખીજ નવ યાત્રા કરે છે, પરંતુ તે ભાવની શક્તિયુક્ત
છે, તેમજ આ તીર્થની જેટલી વિશેષ યાત્રા થાય તેટલી વિશેષ સાધકપ્રદ છે તે તેનું કારણ જણાય
છે, બીજાં કેટલાં હેતુ ધ્યાનમાં આવતો નથી.

નવાણુ યાત્રાનો અનુભવ.

૮૯

સના હાથે ઈશુરસવડે કરેલું હોવાથી. (વર્ષીતપત્રું પારણું પણ બહુ શ્રાવક શ્રાવિકાઓ અહીં આવીને તે તિથિએ કરે છે.)

૧૦ વૈશાખ વદિ ૬-હાલમાં બીરાજમાન છે તે શ્રી ઋષભદેવજીના બિંબની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૫૮૭માં એ તિથિએ કરેલી હોવાથી. (વર્ષગાંડ).

૧૧ અશાઠ શુદ્ધિ ૧૪-પર્વતપરની ભૂમિ (માર્ગ) પર્ષાઋતુને લીધે જવાકુલ થઈ જતી હોવાથી ચાર માસ પર્ષત યાત્રાનો લાભ લઈ શકાતો નથી, એ હેતુએ લાંબા વખત સુધી વિરહ પડવાનો હોવાથી.

૧૨ આસા શુદ્ધિ ૧૫-પાંચ પાંડવો વીશ કોડ મુનિ સાથે સિદ્ધિપદ પામ્યા તેથી. (શત્રુજય મહાત્મ્યમાં તિથિ કહી નથી, પરંતુ અન્ય લેખાદિકને આધારે અહીં લખેલ છે.)

આટલી ખાસ પર્વણીઓ આ તીર્થે આવવાની આવશ્યકતાવાળી છે.

સાત છક્રુ ને બે અક્રુમ કરનાર પહેલો છેલ્લો અક્રુમ કરે છે ને વચ્ચે સાત છક્રુ કરે છે. કેટલાએક જુદી રીતે પણ કરે છે. તે તપસ્યા કરવામાં આવે ત્યારે દરરોજ બે ટંક પ્રતિક્રમણ, ત્રણ વખત દેવવંદન, બે વખત પડિલેહણ, ત્રિકાળપૂજા વિગેરે કરણી વિશેષે કરવી. દરરોજ એકવીશ લોગસસનો કાઉસગ્ગ, એકવીશ ખમાસમણ, એકવીશ સ્વસ્તિક ને તેટલાં ફળ નૈવેદ્ય ચઢાવવાં. દરરોજ નીચે પ્રમાણે બે હબર બપ કરવો, એટલે વીશ વીશ નવકારવાળી ગણવી.

પ્રથમ છઠે—શ્રીઆદીશ્વરપરમેષ્ઠિને નમઃ

બીજે છઠે—શ્રીઆદીશ્વરઅર્હતે નમઃ

ત્રીજે છઠે—શ્રીઆદીશ્વરનાથાય નમઃ

ચોથે છઠે—શ્રીઆદીશ્વરસર્વજ્ઞાય નમઃ

પાંચમે છઠે—શ્રીઆદીશ્વરપારંગતાય નમઃ

છઠે છઠે—શ્રીશત્રુંજયસિદ્ધિક્ષેત્રપુંરુરિકાય નમઃ

સાતમે છઠે—શ્રીસિદ્ધિક્ષેત્રપુંરુરિકવિમલગિરિવરાય નમઃ

બંને અક્રુમે—શ્રીસિદ્ધાદ્રીશત્રુંજયસિદ્ધિગિરિવરાય નમઃ

બીજે ઠેકાણે નીચે પ્રમાણે બપ કરવાનું લખ્યું છે.

પ્રથમ છઠે—શ્રીસહસ્રકમલાય નમઃ

બીજે છઠે—શ્રીકપ્ત્તદેવસર્વજ્ઞાય નમઃ

૧ કેટલાએક શ્રાવકો આસા શુદ્ધિ ૧૦ થી યાત્રા કરતા ચડે છે.

૯૦

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

ત્રીજે છંદે—શ્રીપુંચરિક્તગણધરાય નમઃ

ચોથે છંદે—શ્રીત્રિમલ્લગણધરાય નમઃ

પાંચમે છંદે—શ્રીશઙ્ગુજયથ નમઃ

છંદે છંદે—શ્રીહરિગણધરાય નમઃ

સાતમે છંદે—શ્રીસાહુલ્લગણધરાય નમઃ

પહેલે અહમે—શ્રીસહસ્રાદિગણધરાય નમઃ

બીજે અહમે—શ્રીકોમ્લિગણધરાય નમઃ

આ પાછળ બતાવેલો બપ બરાબર જણાતો નથી.

શ્રી સિદ્ધાચળ ઉપર સિદ્ધિ ગયાનો અધિકાર બુદ્ધે બુદ્ધે સ્થાનકે છે તેનું એકં-
દર લીટ્ટ યત્ની શક્યા પ્રમાણે આ નીચે આપવામાં આવ્યું છે; તેમાં મુખ્ય આધાર
નવાલુપ્રકાશી પૂજા તથા નવાલુયાત્રાની પૂજા (પદાવિચ્છેદ)નો લેવામાં આવ્યો છે.

ગદ્ય ચાલીશીના કેવળનાણી વિગેરે તીર્થકરે

શ્રી પુંચરિક્તગણધર (કપલસેન)

પાંચ કોડ સાથે.

પાંચ પાંચે.

વીશ કોડ સાથે.

શ્રવિઠ વાલિખિલ્ય.

દશ કોડ સાથે.

સાંજપ્રવરન.

સાડીઆઠ કોડ સાથે.

મસિલિનિશ.

બે કોડ સાથે.

હરણગણધર.

એક કોડ સાથે.

વારઠ કપિ.

એકાદ્ધ લાખ.(સાથે) પાઠાંતર શ.મ.

નવુદેવની સ્તીઆ.

પાંત્રીશ હવર.

વેર્લે (પ્રમુખની સ્તી).

ચુમાળીશરે (૪૪૦૦) સાથે

નજિ વિવાહરની પુત્રી અચ્છી વિગેરે.

મેગઠ (મધુવદિ ૧૮ શે.)

સાગર મુનિ.

એક કોડ સાથે.

ભરત મુનિ

પાંચ કોડ સાથે.

(દશરથપ્રજ્ઞતા પુત્ર ભરત એક હવર મુનિ સાથે સિદ્ધિ ગયાનું કંઈક છે. બુદ્ધે
શ. મ. ૫૪૫ ઉલ્લેખ)

અન્નિતસેન.

સત્તર કોડ સાથે.

અન્નિતનાથ પ્રવુના આદુઆ.

દશ હવર (ચૈત્રી પુનમે)

આદિન્યયથા

એક લાખ સાથે (૬ કગિરિએ)

એકાદ્ધા.

તેર કોડ સાથે.

નવાણુ યાત્રાનો અનુભવ.

૯૧

શાંતિનાથના ચોમાસા વખતે.

દમિતારિ મુનિ.

થાવચ્ચાપુત્ર.

શુકપરિવાજક (શુકાચાર્ય)

સેલગાચાર્ય.

સુભદ્ર મુનિ.

બાહુબલિના પુત્ર.

સંપ્રતિ જિનના થાવચ્ચાગણુધર.

ભરત ચક્રવર્તીને પાટે.

પુંડરિક ગણુધરને પાટે.

રામ ને ભરત (દશરથપુત્ર)

શ્રી સારમુનિ.

કાલિક મુનિ.

૧૫૨૫૫૭૭૭ મુનિ.

ચૌદ હજાર સાથે.

એક હજાર સાથે.

એક હજાર સાથે.

પાંચસે સાથે.

સાતસે સાથે.

એક હજાર ને આઠ.

એક હજાર સાથે.

અસંખ્યાતા રાજાઓ.

અસંખ્યાતા પટોધર(મુનિઓ)

ત્રણ કોડ સાથે.

એક કોડ સાથે.

એક હજાર સાથે (સહસ્ર કમલ-ગિરિ)

આ શિવાય જેની સાથેના પરિવારની સંખ્યા કહેવામાં આવી નથી એવા ભરતપુત્ર બ્રહ્મર્ષિ, ચાર પુત્ર સહિત શાંતનુ રાજા, ચંદ્રશેખર, ઋષભસેન જિન, દેવદ્રીજના છ પુત્ર (કૃષ્ણના ભાઈ), જાળી મયાળી ને ઉવયાળી (બદવકુમાર), સુવત શેઠ, મંડક મુનિ, આણંદ ઋષિ, ૪૫ મુનિ, સાત નારદ, અંધક વિષ્ણુ, ધારણી ને તેના ૧૮ કુમાર વિગેરે ઘણા ઉત્તમ જીવો સિદ્ધિપદને પામ્યા છે; તેમજ અયમત્તા મુનિની કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ પ્રતિમા હોવાથી તે અને સુકોશળ મુનિનાં પગલાં હોવાથી તે પણ આ તીર્થે અંતઃકૃત કેવળી થઈને સિદ્ધિપદને પામ્યા છે. આ સંખ્યા હજુ વધારે આધારો જોવાની અપેક્ષા છે.

આટલી હદીકતો રોશન કર્યા બાદ હવે કેટલીક ખાસ સૂચનાઓ કરવાની જરૂર જણાય છે. કારણકે મારા ૬૯ યાત્રાના દિવસોમાં મને યત્કિંચિત્ અનુભવ થયો છે તે જૈન બાંધુઓની સમક્ષ પ્રદર્શિત કરવાની હું મારી ફરજ સમજું છું.

૧ પ્રથમ તો આ તીર્થે દ્રવ્યની સાનુકૂળતાવાળા ગૃહસ્થે અવશ્ય એક વખત સંઘ કાઢીને અનેક ભવ્ય જીવોને સાથે લઈને આવવું. તે પ્રસંગે પ્રથમ ગુરૂમહારાજ સમક્ષ સંઘપતિ તિલક કરાવવું, અને આ તીર્થે આવીને ગુરૂમહારાજના હાથથી તીર્થમાળ પહેરવી. આ બંને ક્રિયાઓ બહુજ ઉત્તમ છે, અને ફળવૃદ્ધિ કરનારી છે. તેની વિશેષ વિધિ ગુરૂમહારાજથી જાણી લેવી.

૨ યાત્રા કરવાની શરૂઆત કરવામાં આવે ત્યારથી જીવચતના ન જળવાય એટલા વહેલા ન ચડવું. યોગ્ય અવસરેજ ચડવું.

૯૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

૩ યાત્રાનિમિત્તે ચડતાં કે ઉતારતાં કોઈ પ્રકારની વિકથા કરવી નહીં. ધરસં-
સારની કે વ્યાપારસંજગારની કુથળી અહીં તો ભૂલીજ નવી. તેના બદલામાં ક્યાં તો
નવકારમંત્ર ગણતાં ઉપયોગ પૂર્વક ચડવું, અથવા કોઈ સ્વધર્મી બંધુ સાથે તીર્થ-
રાજના શુભગાન કરતાં અથવા ધર્મચર્ચા કરતાં ઉપયોગ પૂર્વક ચડવું. જો વાતો
કરતાં ચડવાથી જીવચતના ન પળે તો મૌનપાળેજ ચડવું.

૪ માર્ગે ચાલતાં જ્યાં જ્યાં પગલાંઓ અને કાયોત્સર્ગ સુદ્રાની મૂર્તિઓ
આવે ત્યાં ત્યાં પગે લાગતાં જવું. ઉપેક્ષા કરતાં ચાલ્યા ન જવું.

૫ આ તીર્થે ચડતાં ઘણી વખત પવન બહુ હોય છે, તેથી તેમજ અન્ય પ્ર-
કારે પણ મર્યાદા બળાવવાના હેતુથી અને અન્ય યાત્રાળુઓને મોહના વિશેષ કારણ-
ભૂત ન થવા માટે સ્ત્રીવર્ગે શરીરને શોભાવે તેવા પણ મર્યાદશીળ વસ્ત્રો ધારણ
કરવાં અને મર્યાદા પૂર્વક ચડવું.

૬ ઉપર પહોંચ્યા બાદ ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેતાં ચારે બાજુ ઉપયોગ રાખી જ્યાં
જ્યાં જિનબિળ હોય ત્યાં ત્યાં નમસ્કાર કરવાની ટેવ રાખવી.

૭ સર્વત્ર દર્શન કરી, પાંચ ચૈત્યવંદનો કરી, પૂજાનિમિત્તે સ્નાન કરવા જતાં
પ્રથમ પોતાનું જ પંચીયું હોય તે સ્નાન કરવા માટે પહેરવું. ત્યાં ખાતાનું પંચાઉ
પોતીયું બનતાં સુધી ન પહેરવું. કારણ કે શરીરાદિકના પરવશપણથી કેટલાક
સ્નાન કરનારાઓ સ્નાન કરતાં લઘુનિતિ કરે છે, જેથી તેનું પહેરેલું પંચીયું તદ્દન
અશુદ્ધ થાય છે, ઉપરાંત મહા આશાતના થાય છે. સ્નાન કરતાં ગુણમાંથી કે ના-
સિકામાંથી પ્રલેખાદિક ન કાઢવું, માત્ર અબજીટકે શરીર ઉપરનો મેલજ દૂર કરવો.
નહાઈને પંચીયાવડે શરીર ન લુંછવું. અવરથ ટુવાલ કે અંશુચો રાખવો અને તેના
વડે શરીર લુહી સાફ કરવું.

૮ શરીર નિર્જળ (સાફ) કર્યો બાદ બનતાં સુધી પંચાઉ કામળ ન પહેરવી,
કારણ કે ખસ ધાધર વિગેરે ચેપી વ્યાધિયુક્ત શરીરવાળાએ પહેરેલ હોય તે કામ-
ળ પહેરવાથી આપણને પણ તેવો વ્યાધિ ચોટવાનો ભય છે.

૯ સુખ્ય વૃત્તિએ તો નીચેથીજ સ્નાન કરી પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરીને ઉપર ચડવું
યુક્ત છે. પરંતુ કેટલાંએક કારણથી જાને તેમ બનવું અશક્ય છે, તેથી ઉપર
નહાવું પડે છે, પરંતુ તેમાં ઉપર જણાવેલ સૂચનાઓ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે.

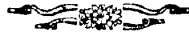
૧૦ શત્રુજયા નદી અને સૂર્યકુંડ એ જળાશય આ તીર્થને અંગે ખાસ પવિત્ર
ગણાય છે, અને દરેક યાત્રાળુ બનતાં સુધી તેના જળવડે સ્નાન કરે છે. પરંતુ તેનું
જળ યોગ્ય રીતે ગળીને હોવું, પરિમિત જળજ વાપરવું અને તેની પવિત્રતા પૂર્ણ-
પણે જાળવાઈ રહેવા માટે બનતાં સુધી તે જળને કબ્જ ન કરવું.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી અને તેમની જીવનકલા.

૯૩

ગે જળને ઉપજુ કરવા માટે બહુ આરંભ કરવો પડે છે, જળને ગળવા વિગેરે-માં પૂર્ણ શુદ્ધિ જળવાતી નથી, કાષ્ઠાદિક નિર્જીવ છે કે કેમ તેના બરાબર ઉપયોગ રહેતો નથી. ઇત્યાદિ કારણોથી ઉપર જણાવેલી સૂચના ઉપર ધ્યાન આપવાની આ-વશ્યકતા છે.

અપૂર્ણ.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી અને તેમની જીવનકલા.

અષ્ટક

(લખનાર—મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ, ખી. એ.)

રાગ—ધન્યાશ્રી*

શ્રી જ્ઞાનપુંજ ! યશોવિજય ! પ્રણામ તું મહાત્મને—

શાસ્ત્રમાર્ગ દાખવી, પ્રમાણ સહુ નયે ભરી,

સ્પુરાવી શક્તિને પ્રવેશી, ભવ્યતા સુશાસને. શ્રી. ૧

ઉચ્ચ આદર્યો અભ્યાસ, વિપ્રવેષે કાશીવાસ,

વાદીકલેશ જીતીને, ધ્વજ ચકાવી ધર્મને. શ્રી. ૨

ગુરુશ્ચ શતાદિ શાસ્ત્રઅર્થ, અધ્યાત્મ ન્યાય વિકટ પંથ,

ચેતના જ્યોતિ.જગાવી, જૈન સનાતનને. શ્રી. ૩

સત્ય વિજય ગણિ સાથ, કર્યો ક્રિયાતણુ ઉદ્ધાર,

ધર્યા સન્મુખ ધર્મમાં, શિથિલાચારી અન્યને. શ્રી. ૪

ભવ્યતા શાસનકાજ, અધ્યાત્મતું નહિ કલ્યાણ,

લેટી અર્પી અષ્ટપદી, યોગી આનંદધૈનને. શ્રી. ૫

વસન્ત શુભ પંચમી, પુણ્ય આત્મા સંચર્યો,

શ્રીર્તિકોટ ગાંધી કરી, સદા વિખૂટા અમને. શ્રી. ૬

નિશ્ચયે અમારા પ્રાણ, સાંધે સંધી આપની,

પ્રાર્થતા રહો સદા, અર્પૂર્વ શાન્તિ આપને. શ્રી. ૭

સ્મર્યો ગુણ સંસ્તવી, પૂજ્યપાદ ! તૂજ નામ,

હૃદય પ્રેમ પુષ્પથી, વધાવી ધર્મવર્તનને. શ્રી. ૮

* કેશવકૃતિના ‘મન તું ગસાર થામાં, દોષમાં દગ્ધાઇ જતમાં’ એ ધન્યાશ્રી પદની ગતમાં આવશે. વધારે યોગ્ય તો તે મરાઠી ‘મૂર્તિમંત ધીરમંત’ એ ધન્યાશ્રી પદની રાદમાંજ ગવાય તેમ છે. આશાવરીમાં જૈન સાક્ષર ડાહ્યાભાઇ ધોળશાજી રચિત રામવિયોગમાંના ‘વ્હાલી તું વિચાર કાંઇ, થાય શું દલીલી’ એ પદની રાદમાં આવી શકે તેમ છે. મો. દ. દેશાઇ.

૯૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

સંક્ષિપ્ત વિવેચન—જ્ઞાનપુર્વ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ! આપશ્રી મહાત્માને અમારો નમસ્કાર—ત્રિકાળવંદન હો ! ‘તુ’ શબ્દ પ્રેમ અને ઉલ્લસિત હૃદયના ઉત્કટ આવેશમાં વપરાયો છે. વિક્રમ સંવત્ ૧૨૪૭માં શતકમાં તેમના સમાન સત્તાધારો અને સમર્થ વિદ્વાન કોઈ નહોતા; તેથી તેમને જ્ઞાનપુર્વ—જ્ઞાનનિધિ કહેવામાં આવ્યા છે. શ્રી માનવિજયજી ગણિ કે જે તેમના સમકાલીન હતા તે તેમની રતુતિમાં યોગ્યજ કહે છે કે ‘સત્તર્કર્કર્કઞ્ચિયાશ્ચિલ્લદર્શનેષુ મૂર્ધન્યતામધિગતાસ્તપમચ્છયુર્યાઃ’ જેઓ સત્ય તર્કવટે તીવ્રણ થયેલી બુદ્ધિથી સમગ્ર દર્શનોમાં શિરોપદ પામ્યા છે અને જેઓ તપગચ્છમાં અગ્રણી છે. આજ જ્ઞાનની જ્યોતિષી કાશીમાં અન્ય દર્શનોમાં સભામાં જીતી જૈનમતનો પ્રભાવ વિસ્તાર્યો છે તેનું મહાત્મ્ય દર્શાવવા તેમને ‘મહાત્મા’ એ પદથી ભૂષિત કરવામાં આવે છે.

જ્ઞાસનની ઉન્નતિ કરવાને જે જે મહાન બળો કામે લગાડવામાં આવે છે તે તે મહાન બળો શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ પ્રગટાવી ઉપયોગ કર્યો છે, તેમાં મુખ્ય ત્રણ બળો છે—૧ શાસ્ત્રબળ, ૨ આત્મબળ, ૩ ભવ્યતા. આ ત્રણે બળોનો પ્રથમ ઉપસંહાર પ્રથમની કડીમાં આ પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. પ્રમાણ, સર્વનય (કારણકે શ્રીમદ્ પોતેજ કહે છે કે ‘વાણી વાયક જસતણી, કોઈ નયે ન અધુરી રે’) આદિથી પૂરિત એવાં શાસ્ત્રનો માર્ગ આપશ્રીએ દર્શાવ્યો, શક્તિ—આત્મબળનું સ્ફુરણ કર્યું અને સુભ-સુંદર એવા જૈનશાસનમાં ભવ્યતાને દાખલ કરી. ભવ્યતા એટલે બાહ્યાડંબર; આ પણ એક બાતનું બળ છે કે જેથી અલ્પક્રિયાઈથી જીવે. પ્રથમ આકર્ષાય છે, અને પછી ધીમે ધીમે વસ્તુની ઉત્તમતા જ્ઞાતાં સત્ય માર્ગ પ્રત્યે વિશેષ પ્રતીતિમાન થાય છે. હવે તે બળોમાંથી પ્રત્યેક બળનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ કરીએ. ૧

શાસ્ત્રબળ—જ્ઞાસનની ઉન્નતિ અર્થે જૈનશાસ્ત્રના અભ્યાસ સાથે જૈનેતર દર્શનોપર પણ આધિપત્ય (mastery) મેળવવાની જાસ આવશ્યકતા રહે છે; કારણકે જૈનધર્મની વિશેષતા દર્શાવવા તુલનાત્મક દાર્શનિક જ્ઞાન હોય તોજ જૈનધર્મની ઉત્તમતા સિદ્ધ કરી શકાય; તેથી શ્રીમદે પ્રથમ યુદ્ધ પાસે જૈનશાસ્ત્રાનું અધ્યયન કરી પછી કાશીમાં અન્ય સર્વ દર્શનોનો અભ્યાસ બ્રાહ્મણો પાસે કરવા પોતાના કાકાચુડ્ શ્રીમદ્ વિનયવિજયજી સાથે ગયા. બ્રાહ્મણો પહેલાંથી જૈનોના બહુ વિરોધી હતા. તેઓ કહી જૈનોને વિદ્યા શીખવતા નહિ, એટલુંજ નહિ પરંતુ દસ્તિતા તાદ્યમાનોષિ, ન ગચ્છેદ્ જિરમંદિરસ્મ । આદિ કપાયપૂર્ણ શ્લોક રચી સ્વ-

હ આ ત્રણે બળોમાં મુખ્યતમ એ છે તેની ત્રણી ગણિત લાક્ષણે ઉપરિચિત કરી છે.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી અને તેમની જીવનકલા.

૯૫

મતાનુયાયીઓમાં વાસિતવિચારો પ્રબળ રીતે પ્રવેશતા હતા. આથી શ્રીમદ્ યશો-
વિજયજી અને વિનયવિજયજીએ જશુલાલ અને વિનયલાલ એવાં બનારસી વિપ્રનામો
ધારણ કરી બ્રાહ્મણવેષે કાશીમાંના કોઈ વિદ્વાન બ્રાહ્મણગુરુને ત્યાં રહી પોતાની
અપ્રતિમ પ્રતિભા અને સ્મરણશક્તિથી ઉચ્ચ અભ્યાસ કરી અન્ય દર્શનોપર સજ્જત
કાળુ મેળવ્યો. આવી રીતે શાસ્ત્રબળ પ્રાપ્ત કરી તેનો ઉપયોગ કરવાની તેમને સરસ
તક મળી. કાશીમાં કોઈ પ્રબળવાદી આવ્યો હતો; તેની સાથે બાથ ભીડવાને જશુ-
લાલને તેમના ગુરૂથી કહેવામાં આવ્યું. જશુલાલે પોતાની પ્રબળ જ્ઞાનજ્યોતિથી
તે વાદીને અંજીત-મહાત કર્યો; અને તેમને મહામહોપાધ્યાય અને ન્યાયવિશારદની
પદવીઓ મળી. ત્યાર પછી તેમણે વિકટ એવા અધ્યાત્મ, ન્યાય આદિ ઉપર સો ઉ-
પરાંત ગ્રંથો લખ્યા, અને તેથી 'ન્યાયાચાર્ય' એ પદ પ્રાપ્ત કર્યું. આવી રીતે શાસ્ત્રબ-
ળથી અન્ય દર્શનીઓને જીતી સનાતન એવા જૈનધર્મમાં તેમના સમયમાં પ્રત્યક્ષ
થતાં જડતા અને અસાન દૂર કરી ચેતના અને જ્યોતિ જગાવી. (૨-૩).

આત્મબળ—પોતાના સમયમાં શિથિલાચારી અને જૈનાભાસો ઘણા દૃષ્ટિ-
ગોચર થતા હતા. સાધુશ્રાવકોની ક્રિયામાં શુદ્ધતા વિલુપ્ત થતી જતી હતી. આ
વખતે તપગચ્છના આચાર્ય શ્રી વિજયસિંહ સૂરિએ સત્યવિજયગણિ અને આપણા
શ્રીમદ્ યશોવિજયજીને ક્રિયાઉદ્ધાર કરવાનું કહ્યું. ક્રિયાઉદ્ધાર કરવાનું કાર્ય
બહુજ દુર્લભ છે; તેમાં પ્રબળ આત્મશક્તિ આવશ્યક છે. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય
જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવામાં પરમ પ્રભાવક થયા છે. તેઓશ્રીએ મહારાજ શ્રી
કુમારપાલને જૈનધર્મની સત્યતાને સાક્ષાત્કાર કરાવી આપી તેમની સહાયવડે અ-
મારિ ઘોષણા પ્રવર્તીવી ૩૩૦૦૦ ઘરો શ્રાવકોનાં નવાં અન્ય ધર્મીઓમાંથી બનાવ્યાં.
આવી રીતે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે અપૂર્વ આત્મબળ શાસનઅર્થે ફેરવ્યું; તેવીજ
રીતે શ્રી યશોવિજયજીએ પોતાનું વીર્ય પોતાના પ્રમાણમાં ક્રિયાઉદ્ધારમાં શાસન
અર્થે સ્ફુરવ્યું. ગાંધ એટલે મૂળ ખરા જૈન પરંતુ ક્રિયાપ્રિયતાથી ખરા જૈન નહિ
એવા શિથિલાચારીઓને સત્ય ક્રિયાધર્મની સન્મુખ લઈ આવ્યા. (૪)

ભવ્યતા (બાહ્યાંગર)—ભવ્યતાને શાસનની ઉન્નતિ અર્થે બળ તરીકે
પ્રયોજિત કરવાની જરૂર છે, અને સર્વ પ્રભાવકોએ તેના પ્રયોગ કર્યો છે. વર્તમા-
નમાં તેના અવશેષ તરીકે પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ, ગચ્છ-સંઘ ભોજન, વરઘોડા, જલયા-
ત્રા આદિ પ્રસંગો સીધી યા આડકતરી રીતે ભવ્યતાનાં નિમિત્તો છે. આથીજ સ્વધર્-
મી બંધુઓ તેમજ અન્ય આકર્ષાઈ જૈનધર્મદ્વારમાં પ્રવેશી જૈનધર્મમંદિરની
આંતરિક ઉત્કૃષ્ટ વિશેષતા પીછાની કડવાણુ સાથે છે. શ્રીમદે ભવ્યતાને ઉત્તેજન સારી
રીતે આપ્યું હતું. તેમના પ્રત્યે જનસમૂહનો પરમ આદર હતો. તેઓશ્રી જ્યાં

૯૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

જ્યાં વિહાર કરતા, ત્યાં ત્યાં તેમનું ભય સન્માન ધામધુમથી ગાજતે વાજતે કરવામાં આવતું હતું. હવે આ ભવ્યતા આત્મકલ્યાણ અર્થે આવશ્યક છે? આનો ઉત્તર થોડો અને અધ્યાત્મમસ્ત શ્રીમદ્ આનંદધનજીએ શ્રી યશોવિજયને આપ્યો છે અને તે આવા શબ્દોમાં—“જશા! હુકાન તો અચ્છી જમાઈ હું” એમ કહેવાય છે. તાત્પર્યથી કે ‘આ સર્વ આત્માર્થે નથી. આત્મસ્વરૂપચિંતવન એજ આત્મકલ્યાણ છે.’ આમ જ્યારે જાનેનો લેટો થયો ત્યારે શ્રી યશોવિજયજીએ આનંદધન મહાત્માને આનંદ—ઉલ્લસિત હૃદયથી તેમની સ્તુતિરૂપ અષ્ટપદી (આઠ પદનો સમૂહ) સમર્પી. (૫)

શ્રીમદની જીવનકલાના શાસનોત્પત્તિદારક ભાગની અત્યંત અપૂર્ણ ઝાંખી દંતકથા અને શ્રવણના આધારે આગી હવે તેમનું સ્વર્ગગમન વિચારી હૃદયલાવથી તેમનું સંસ્તવન કરીએ.

આવો પુણ્યાત્મા યથાનામા કીર્તિનો કેટ ઝાંખી સંવત્ ૧૭૪૫ના શુભ વસન્તપંચમીને દિને અંતર્હિત થયો. જૈનધર્મના આધારભૂત ઉજ્જવળ હીરાનો વિયોગ—વ્યવહારનયે સ્થૂલ વિયોગ અમોને સદાને માટે થયો; પરંતુ નિશ્ચયનયે અમારા પ્રાણ તેમની સાથે સંધી સંધિ છે. સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મને ભાવે છે—દેખે છે—મળે છે—લેટે છે, અને અમૃતતવની આપ લે કરે છે. આની સાથે અમારા પ્રાણ પ્રાર્થે છે કે આપશ્રી મહાત્માને અપૂર્વ શાંતિ સદોદિત રહો!! હો! પૂજ્યપાદ! આપશ્રીના નામનું સંસ્તવન કરી શુભોનું સ્મરણ કરીએ છીએ, અને આપશ્રી કે જેમનું કવચ—અખતર ધર્મ હતું તેમને અમારા હૃદયના પ્રેમરૂપી પુષ્પથી વધાવીએ છીએ. (૬-૭-૮)

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી અને તેમની જીવનકલા લખવામાં હાલ પુત્ર પ્રગટ થયેલો હોવાથી તે સંબંધે ૨૦ પ્રશ્નોની એક પ્રશ્નાવલિ વર્તમાનપત્રોમાં પ્રગટ કરાવી હતી; તેના ઉત્તરોમાં જે થોડાં ધણું મને દંતકથારૂપે પ્રાપ્ત થયું તે સંક્ષિપ્ત સ્વારૂપે હૃદયના ઉભરાથી ઉપલી રચનામાં સંક્રમિત થયું છે. મો. દ. દેશાઈ.

લવાજમની પહોંચ.

૨-૪ શા. જેયંદ ઉમેદ
 ૨-૮ શા. મણિલાલ છગનલાલ
 ૧-૮ શા. નેમચંદ સાંકળચંદ
 ૩-૧૨ શા. અમૃતલાલ લાલચંદ
 ૧-૪ પટવા કચ્છાણુ લાલચંદ
 ૩-૧૨ શેઠ જમનાદાસ લક્ષ્મીચંદ
 ૨-૧૪ શા. માણેકચંદ મોહનશા
 ૧-૦ શા. નારણુ ભાણુભાઈ
 ૨-૨ પારી. જેઠા નાનુ
 ૧-૪ શા. ફગનાથ વેલુ
 ૧-૪ વાસા સોમણુ વીરુ
 ૧-૪ શા. રતનચંદ ઝવેરચંદ
 ૨-૮ શા. ભુરાભાઈ પેલીચંદ
 ૧-૪ શા. કંકુચંદ મોતીચંદની કું.
 ૧-૪ શા. અમુલખ છોગમલ
 ૧-૪ સંઘવી વખતચંદ સુંદરુ
 ૨-૮ શા. હજરીમલ ખુખચંદ
 ૨-૧૪ શા. નાથાભાઈ ધરમચંદ.
 ૧-૪ શા. લલુભાઈ લવણ.
 ૧-૪ શા. ડામરશી કુંવરુ.
 ૧-૪ શા. લક્ષ્મીચંદ દલસુખ.
 ૧-૪ શા. સખીદાસ વેરીદાસ.
 ૧-૪ શા. વસનુ કેસવણ.
 ૧-૧૦ શા. જીવાભાઈ છગનલાલ.
 ૧-૪ શા. પુરુષોત્તમ અમરશી.
 ૧-૧૧ શા. ભીખાભાઈ છગનલાલ.
 ૨-૮ શા. દલસુખ છગનલાલ.
 ૩-૧૨ શા. રેલાભાઈ ગુલાબચંદ.
 ૧-૪ દેશી. કુલચંદ હકમચંદ.
 ૧-૪ શા. ગીરધર દામોદર.

૨-૮ શા. કેસુર પનાણ
 ૧-૪ શેઠ. હીરાચંદ સચેતી
 ૨-૮ શા. ખુશાલ અમુલખ
 ૩-૧૨ મહેતા જીતમલ કેસવણ
 ૧-૪ સલોત દામણુ નથુ
 ૧-૪ શા. વનેચંદ કાનણ
 ૧-૪ શા. વીરચંદ ત્રીભોવન
 ૨-૨ શા. મયાચંદ મગનલાલ
 ૦-૧૦ શા. મોહનલાલ ઉમેદચંદ
 ૧-૪ શા. હાવા હરખા
 ૧-૪ શા. દુવારકાદાસ લાલદાસ
 ૧-૪ શા. જીવાભાઈ હીરાચંદ
 ૨-૨ શા. રણજીતદાસ છગનદાસ
 ૧-૪ શા. પ્રમોદરત્ન પ્રતાપરત્ન
 ૧-૪ શા. નથમલણ ગંભીરમલણ
 ૧-૪ ગોરણુ વીરધીચંદણ રામચંદ
 ૨-૮ શા. મોહનલાલ ખાવાભાઈ
 ૧-૪ શા. ચત્રભુજ મોતીચંદ.
 ૧-૪ શા. નેમચંદ મુળચંદ.
 ૧-૪ શા. ભુરાભાઈ ઝવેરચંદ.
 ૧-૪ શા. રતનશી ગંગાધર.
 ૧-૪ શા. દામોદર ગોવિંદણ.
 ૧-૪ શા. વાલણુ ભાણુણ.
 ૨-૪ શા. દોલતભાઈ રાયચંદ.
 ૩-૬ શા. હીરણુ પુંજભાઈ.
 ૨-૮ શા. દલાણુ બેધાણ.
 ૩-૧૨ શા. વીરચંદ જયેરદાસ.
 ૨-૮ શા. ખાલચંદ હીરાચંદ.
 ૧-૪ શા. ઉમેદચંદ નરસિંહણ.
 ૧-૪ શા. લક્ષ્મીચંદ માણેકચંદ.

- ૧-૪ રા. રા. સીતારામ જૈની.
 ૨-૮ કોઠારી પનાલાલ.
 ૨-૮ શા. ઉજ્જમશી નાગરદાસ.
 ૨-૨ શેઠ ચુનીલાલ મગનલાલ.
 ૨-૨ શા. માધવજી દીયાળ.
 ૧-૪ શા. નેમચંદ પાનાચંદ.
 ૨-૮ મહેતા હેમચંદ સાંકળચંદ.
 ૨-૮ શા. વેલાજી મુળચંદ.
 ૨-૨ શેઠ સવચંદ પ્રેમચંદ.
 ૨-૮ શા. બેચર ગોવનજી.
 ૨-૨ દોશી લવજી જીવરાજ.
 ૩-૦ શા. હુકમચંદ કાળીદાસ.
 ૨-૪ શેઠ ગોવનજી કરતુરચંદ.
 ૧-૪ બાઈ સોનબાઈ.
 ૧-૪ શા. કપુરચંદ ગોપાળજી.
 ૧-૪ શા. નરોત્તમ હરજીવન.
 ૨-૮ શેઠ જીવનરામજી મોતીચંદજી.
 ૨-૮ શા. પાનાચંદ નાનચંદ.
 ૧-૪ શા. હરજીવન હાવા.
 ૨-૨ શા. પુલ્લરામ બેચરદાસ.
 ૧-૬ શા. તારાચંદ અમરચંદ.
 ૨-૨ શા. ત્રીલોવન મુળજી.
 ૨-૨ શા. મગનલાલ તારાચંદ.
 ૨-૮ શા. કૃષ્ણજી હેમાજી.
 ૨-૨ શા. મયાચંદ હરજીવન.
 ૨-૨ શા. માણેકચંદ જસરાજ.
 ૧-૮ શા. તલકચંદ કાળીદાસ.
 ૩-૧૨ શા. રામચંદ ન્યાલચંદ.
 ૨-૨ શા. કાળા ધનજી.
 ૧-૪ શા. બાલારામ રૂગનાથ.
 ૨-૨ શા. મેઘજી રણછોડ.
 ૨-૮ શા. રતનચંદ લાધાજી.
 ૧-૪ શા. રતનચંદ ભુધરાજી.
 ૧-૪ મહેતા ભુદર બાવાભાઈ.
 ૧-૪ શા. લક્ષ્મીચંદ કાનજી.
 ૨-૮ શા. રામદાસ નાનચંદ.
 ૨-૮ શા. ગભરુચંદ જેઠાભાઈ.
 ૧-૪ શા. સાંકળચંદ હીરાચંદ.
 ૧-૪ શા. વરચંદાન પ્રુલચંદ.
 ૨-૨ વડીલ મોસારજી રઘુભાઈ.
 ૨-૨ શ્રી રાજપરા જૈન સાંઘ.
 ૨-૨ શેઠ જોડાભાઈ હરીચંદ.
 ૨-૮ કોઠારી ગાંડાભાઈ શુભાભચંદ.
 ૨-૪ શેઠ સુનાજી અમીચંદ.
 ૨-૨ શા. દલીચંદ લવજી. [ધર્મી
 ૨-૪ શ્રી રાજપુર જૈનજ્ઞાનવર્ધક ક.
 ૨-૨ શા. મોનજી ચત્રભુજ.
 ૧-૪ દોશી પીતાંબર મુળચંદ.
 ૨-૮ શા. જગજીવન શુભાભચંદ.
 ૨-૮ શા. ભગવાનજી મેઘજી.
 ૨-૮ શા. લાલચંદ વીરચંદ.
 ૨-૨ શા. છગન ખેતમી.
 ૦-૧૦ શા. કલ્યાણજી મુળજી.
 ૨-૨ શા. કચરા અમુલજી.
 ૨-૮ શા. કેસરીચંદ રતનચંદ.
 ૨-૮ શા. ટોકરસી કંકુચંદ.
 ૨-૨ શા. નાથાભાઈ નવલચંદ.
 ૧-૧૪ શા. કાળુરામ કેસરીમલ.
 ૩-૧૨ શા. તુકારામ સુરચંદ.
 ૨-૮ શા. હરજીવન અમીચંદ.
 ૧-૪ શા. હરજીવન કરમચંદ.
 ૨-૮ શા. જસરાજ દેવચંદ.
 ૨-૨ શા. અમીચંદ કાળા.
 ૨-૨ શા. પાનાચંદ જેઠા.